

জীৱন-চানেকি—১

দেশভক্ত তৰুণৰাম

শ্ৰীপ্ৰভাতচন্দ্ৰ গোস্বামী

DESHABHAKTA TARUNRAM, a life Sketch of the great patriot and fighter for freedom of India by Sri Prabhatchandra Goswami, B.A., B.T., and Published by Sri B. N. Dutta Barooah, B.L. Lawyer's Book Stall, Gauhati. Sixth Edition, 1968. Price 1.25 P.

প্রকাশক :

শ্রীবিচিত্রনাৰায়ণ দত্তবৰুৱা, বি-এল
লয়াৰ্ছ বুক ষ্টল
গুৱাহাটী, অসম

প্রথম সংস্কৰণ—১৯৪৫ ; জুলাই
দ্বিতীয় সংস্কৰণ—১৯৫০ ; জুলাই
তৃতীয় সংস্কৰণ—১৯৫৪ ; জুলাই
চতুৰ্থ সংস্কৰণ—১৯৫৫ ; অক্টোবৰ
পঞ্চম সংস্কৰণ—১৯৬২ ; মাৰ্চ
ষষ্ঠ সংস্কৰণ—১৯৬৮ ; জুলাই

বেচ—১.২৫ পইচা

মুদ্রক :

শ্রীকালীচৰণ পাল

নবজীৱন প্ৰেছ

৬৬ গ্ৰে ষ্ট্ৰীট, কলিকতা-৬

ক'বলগীয়া

‘দেশভক্ত তৰুণৰাম’ৰ তৃতীয় সংস্কৰণ পঢ়ুৱৈসকলৰ হাতত দিবলৈ পাই লেখকে আনন্দ লভিছে। এই পুথিখনি এইবাৰ লেখকৰ পৰিকল্পিত জীৱন-চানেকি মালাৰ প্ৰথম পুথি হিচাবে প্ৰকাশ কৰা হ’ল। ইয়াৰ পিচত ক্ৰমে দেশ-বিদেশৰ মহৎ লোকসকলৰ জীৱনী প্ৰকাশ কৰা হ’ব। এনে এলানি জীৱনীৰ আৱশ্যকতা কোনেও নুই কবিব নোৱাৰে। ভাল জীৱনী উপন্যাসতকৈও মনোৰম। যাতে অযথা চন-তাৰিখৰ বিৱৰণীয়ে জীৱনীক পঞ্জিকাৰ শাৰীত নেপেলাই তালৈ চকু বাখি আমি এই কাৰ্য্যত আগবাঢ়িছোঁ। কৃতকাৰ্য্যতাৰ বিচাৰ বাইজ আৰু পঢ়ুৱৈসকলৰ হাতত।

আমাৰ এই কাৰ্য্যত উৎসাহ যোগাওঁতাসকলক এই ছেগতে ধন্যবাদ জনাই থলোঁ ; বিশেষকৈ লয়াৰ্ছ বুক ষ্টলৰ অধ্যক্ষ শ্ৰীযুত বিচিত্রনাৰায়ণ দত্তবৰুৱা বি-এল, এড্‌ভোকেট ডাঙৰীয়াৰ মৰম আৰু সহায় লেখকে পাহৰিব নোৱাৰে। ইতি।

মঙ্গলদৈ

২০।৭।৫৪

}

প্ৰভাতচন্দ্ৰ গোস্বামী

ষষ্ঠ সংস্কৰণৰ কথা

ছয়বছৰ আগেয়ে এই পুথিখনিৰ পঞ্চম সংস্কৰণ ছপা হৈ ওলাইছিল। ইতিমধ্যে উক্ত সংস্কৰণৰ সমুদায় কিতাপ শেষ হৈ গৈছে। এতিয়া স্বনামধন্য প্ৰকাশক গুৱাহাটীৰ লয়াৰ্ছ বুক ষ্টলে ষষ্ঠ সংস্কৰণ বাইজলৈ আগবঢ়োৱাৰ সুযোগ দিয়া বাবে অতিশয় আনন্দ পাইছোঁ। ইয়াৰ বাবে আন্ধেয় শ্ৰীযুক্ত বিচিত্ৰনাৰায়ণ দত্তবৰুৱা, বি-এল মহোদয় আৰু লয়াৰ্ছ বুক ষ্টললৈ মোৰ আন্তৰিক আৰ্দ্ধা নিবেদন কৰিলোঁ। ইতি।

আমোলাপট্ট, নগাওঁ।

১৫।৫।৬৮

}

প্ৰভাতচন্দ্ৰ গোস্বামী

—তৰিলে দেশ

মৰিলে স্বৰ্গ।—

তৰুণ ফুকন

সূচীপাত

বিষয়	পৃষ্ঠা
১। দেশভক্ত তৰুণৰাম ...	১
২। বাৰ্জনৈতিক জীৱন ...	৪
৩। কংগ্ৰেছৰ লগত বিৰোধ ...	৯
৪। অকংগ্ৰেছী ফুকন ...	১১
৫। আকৌ কংগ্ৰেছত ...	১৩
৬। অসমত কংগ্ৰেছ মহাসভাৰ অধিবেশন ...	১৪
৭। সাহিত্যিক ফুকন ...	১৮
৮। ঘৰুৱা জীৱনত ফুকন ...	১৯
৯। প্ৰগতিবাদী ফুকন ...	২২
১০। চিকাৰী ফুকন ..	২৪
১১। বিভিন্ন ৰাজহুৱা কামত ...	২৬
১২। ফুকন মানুহজন ...	২৮
১৩। ফুকনৰ কৃতিত্ব ...	২৯
১৪। পৰিচয়—ল'ৰাকাল—শিক্ষা ...	৩১
১৫। বিলাত-যাত্ৰী ফুকন ...	৩২
১৬। আইন ব্যৱসায়ী ফুকন ...	৩৮
১৭। সামৰণি ...	৩৮
১৮। দেশভক্ত স্বৰ্গীয় তৰুণৰাম ফুকনৰ জীৱন নিকপক ৰেখা ...	৪০
১৯। ফুকনৰ লেখাৰ চানেকি ...	৪২

“মহা মহা পুৰুষৰ চানেকীৰে জীৱনৰ
আমিও কৰিব পাৰোঁ জীৱন গঢ়িত।
অভিনয় শেষ হলে আয়ু বেলি মাৰ গ’লে
থৈ যাব পাৰোঁ খোজ সময় বালিত ॥”

দেশভক্ত তৰুণৰাম

২৮ জুলাই, ১৯৩৯ চন। সিদিনাই অসমৰ সিংহ-পুৰুষ
দেশভক্ত ফুকনৰ আত্মাই পৰাধীনতাৰ নাগপাশ ছিঙি
চিৰ-শান্তিৰ স্বাধীন দেশলৈ যাত্ৰা কৰে। কৰিৰ বিননিত
তাকেই শুনিবলৈ পাইছোঁ,—

“ব’ই যোৰা ব’ই যোৰা ভৰলু তটিনী
সকলোতে দিয়া গ’ই জান,
অসমৰ মুক্তিৰীৰ তৰুণ ফুকনে
আজিয়েই এৰিছিল প্ৰাণ।”

অসমৰ এমূৰৰ পৰা আন মূৰলৈ ফুকনৰ বিয়োগ-বাৰ্ত্তাই
সকলোকে শোকত অধীৰ কৰি তুলিছিল। অসমী আইয়ে
যেন বুকুৰ বতনক হেৰুৱাই ছৰাওৰাৰে কান্দিছিল।
সৰ্বভাৰতীয় নেতাসকলৰ লগত সমানে ফেৰ মাৰিব পৰা
অসমৰ উপযুক্ত নেতা এগৰাকীৰ অভাৱ ঘটিব। আজিও
সেই বিননিৰ প্ৰতিধ্বনি মাৰ যোৰা নাই।

ফুকনে মানৱী দেহ এৰিলে মঁচা; কিন্তু তেওঁৰ
অশৰীৰী আত্মাই অসমবাসীক, অসমীয়া জাতিক দেশপ্ৰেমৰ

প্ৰবল অনুপ্ৰেৰণা যোগাই থাকিল। ফুকনৰ দেহৰ অপৰূপ সৌন্দৰ্য্য, বাক্-চাতুৰ্য্য আৰু উপস্থিত বুদ্ধিৰ প্ৰখৰতা আছিল অসাধাৰণ। সেই কাৰণেই সহজ সৰল গাৰ্ৱলীয়াসকলৰ আপোন হ'বলৈ তেওঁক অলপো পলম নালাগিছিল। ফুকনৰ বাহিৰে যেন দ্বিতীয় আপোন জন ৰাইজৰ নায়েই। ফুকন আহিব বুলিলে গাৰ্ৱৰ সভা-সমিতিত বুঢ়া-মেঠা সকলোৱে জাকে জাকে যোগ দিছিল, মানুহৰ জুমত বিৰ দি বাট পাবলৈ নাইকিয়া হৈছিল; আৰু ফুকন নাই বুলিলে গোটে খোৰা হেজাৰ হেজাৰ মানুহ নিমিষতে সভাৰ ঠাই এৰি গুচি গৈছিল।

ফুকনৰ ধৰ্ম্ম আছিল আত্মনিৰ্ভৰশীলতা। নিচেই ল'ৰা কালৰে পৰা তেওঁ ইয়াৰ অনুশীলন কৰিছিল আৰু পিচৰ জীৱনত ইয়াকে প্ৰচাৰ কৰিছিল। তেওঁৰ মতে ঈশ্বৰে যিবোৰ গুণ মানুহক দিছে তাক ব্যৱহাৰ কৰাটোৱেই প্ৰধান কৰ্ত্তব্য। যিটোক তেওঁ সত্য বুলি ভাবিছিল তাক প্ৰাণপণে সম্পাদন কৰিবলৈ যত্ন কৰিছিল। সেই বাবেই অসহযোগ আন্দোলনত, বিদেশী বৰ্জ্জন আদিত অতি আগ ভাগ ল'বলৈ অলপো পিচ নুহুঁকিছিল। ঠিক এনে কাৰণৰ বাবেই ১৯৩৫ চনত কংগ্ৰেছে নতুন শাসন ব্যৱস্থা গ্ৰহণ কৰিবলৈ সন্মত নোহোৱাত ফুকনে বিনা দ্বিধাই কংগ্ৰেছৰ পৰা আঁতৰি আহে। তেওঁৰ মনত আছিল,—

অসমৰ স্বকীয় সমস্যাবোৰলৈ লক্ষ্য কৰি কংগ্ৰেছে মন্ত্ৰীত্ব গ্ৰহণ কৰাটো একান্ত উচিত। ১৯৩৭ চনত কংগ্ৰেছৰ মতৰ পৰিবৰ্ত্তন ঘটিল; ফুকনৰ ভাষাত কংগ্ৰেছ তেওঁৰ মতলৈ আহিল, কংগ্ৰেছে মন্ত্ৰীত্ব গ্ৰহণৰ প্ৰস্তাৱ গ্ৰহণ কৰিলে; তেতিয়া তেওঁৰ আনন্দ চাই কোনে! ফুকন নিজেই কংগ্ৰেছৰ মাজলৈ আগবাঢ়িল আৰু মিলিত মন্ত্ৰীসভা গঠনত পাৰ্থ্যমানে সহায় কৰিলেগৈ। এনে গুণবিশিষ্ট আছিল ফুকন।

স্বাধীন চিন্তাৰ বাবে যে ফুকনে প্ৰশংসা পাইছিল এনে নহয়; বৰঞ্চ তাৰ বাবে বহুতো দুখ-দুৰ্গতি, লাঞ্ছনা-অপমানহে ভুগিবলগীয়া হৈছিল। আনকি নিজৰ আপোন মানুহেও তেওঁক সেইবোৰৰ পৰা ৰেহাই নিদিছিল। তথাপি ফুকন ধীৰ, স্থিৰ! তদুপৰি একে একে নেৰানেপেৰা বিপদৰ জাঁউৰিয়ে তেওঁক প্ৰায় বিব্ৰত কৰি তুলিছিল। ককায়েক নবীন ফুকন, মৰমৰ জোৰাঁয়েক, চেনেহৰ কুমলীয়া জীয়েক, প্ৰাণসমা প্ৰিয়তমা পত্নী আদিৰ অকাল মৃত্যু, নিৰ্ব্বাচনত পৰাজয় আদি ইমানবোৰৰ মাজতো ফুকনে চিদানন্দ ৰূপে চলি থাকিল।

এনে অসাধাৰণ ব্যক্তিত্বসম্পন্ন আছিল অসমৰ ফুকন। ভাৰতবৰ্ষ কিয়, পৃথিৱীৰ ভিতৰতো বোধহয় ফুকনৰ দৰে ধৈৰ্য্যশীল, চিদানন্দৰূপ লোক কমহে ওলাব। ফুকনৰ নামত আজি অসমভূমি গৌৰৱান্বিত।

ৰাজনৈতিক জীৱন

ৰাজনীতিয়ে এদিন যি গৰাকীৰ ডিঙিত ফুলৰ মালা পিন্ধায় আন এদিন তেওঁকেই বাটৰ বলিয়াৰ দৰে শিলগুটি দলিয়াই লৈ ফুৰায়। জনতাৰ প্ৰিয়তম নেতাজনেই হৈ উঠে অপ্ৰিয়; তেওঁক দেশদ্রোহী বুলিবলৈকে দ্বিধা বোধ নকৰে তেওঁলোকে।

ফুকনৰ ৰাজনৈতিক জীৱন আৰম্ভ হয় প্ৰথম অসহযোগ আন্দোলনৰ দিনৰ পৰাহে। ৰাজনৈতিক বা-বাতৰি হ'লে তেওঁ বহুদিন আগৰ পৰাই বাখিছিল। সক্ৰিয় ৰাজনীতিত যোগ দিওৱাৰ মূলত কৰ্মবীৰ ৮নবীনচন্দ্ৰ বৰদলৈদেৱেই বুলি ফুকনে কৃতজ্ঞতাৰে স্মৰিছে। 'নবীন-স্মৃতি' প্ৰসঙ্গত ফুকন ডাঙৰীয়াই 'প্ৰতিভা'ত লিখিছিল—“মই ১৮৯৬ চনৰ পৰা কংগ্ৰেছত যোগ দিওঁ। মই গুৱাহাটীলৈ অহাৰ পৰা কংগ্ৰেছত যোগ দিয়াৰ সুবিধা কমিল; কিন্তু বৰদলৈ ডাঙৰীয়াই কলিকতাত থাকি কংগ্ৰেছত যোগ দিবলৈ সুযোগ আৰু সুবিধা পালে। শেহত কংগ্ৰেছে অসহযোগ পন্থা গ্ৰহণ কৰাত বৰদলৈ ডাঙৰীয়াই সেই পন্থা লৈ অসমক একে দীক্ষা দিবলৈ আৰম্ভ কৰিলে। দীক্ষা ললে পোনতে ডেকা উকীল শ্ৰীযুত গোপীনাথ বৰদলৈ, মৌলবী তৈয়ব উল্লা, শ্ৰীযুত কালীপ্ৰসাদ বৰুৱা আৰু জনদিয়েক ডেকাই। মোৰ তেতিয়া প্ৰেক্টিছ ভালদৰে চলিছে; তদুপৰি মই

ল কলেজৰো শিক্ষক। সাত-পাঁচ মই সেই আন্দোলনত যোগ দিয়া নাছিলোঁ। এদিন তেওঁ মোৰ ঘৰলৈ আহি আন্দোলনত যোগ দিবলৈ বিশেষকৈ অনুৰোধ কৰিলে আৰু তেওঁ ক'লে—‘মই যথেষ্ট চেষ্টা কৰি চালোঁ; কিন্তু আপুনি যোগ নিদিলে এই আন্দোলন চলোৱা অসম্ভৱ; দিয়ে যদি যোগ দিয়ক, নহ'লে ময়ো এৰি দিম।’ কথা যিদৰে ক'লে মোৰ মনত লাগিল। মই প্ৰতিশ্ৰুতি দিলোঁ যে ভাবি-চিন্তি তিনি দিনৰ মূৰত সমিধান দিম। তেখেতৰ পৰা বিশেষ উদগনি নোপোৱা হ'লে সম্ভৱতঃ মোৰ অসহযোগ আন্দোলনত যোগ দিয়া নহলহেঁতেন। যোগ দিওৱা বাবে মই তেখেতৰ ওচৰত ধাণী। তেওঁৰ ঐকান্তিকতা আৰু আগ্ৰহ মোৰ মনত এতিয়াও আছে। আগেয়ে বিদ্ৰূপ কৰি লৈ মোক তেওঁৰ ফলীয়া কৰিবৰ চেষ্টা কৰা বাবে তেওঁৰ অকপট আক্ষেপ। তিনি দিনৰ দিনা মোক পুনৰ লগ ধৰিলে আৰু ডিঙিত সাবটি ধৰি সেই কাৰ্য্যত যোগ দিবলৈ অনুৰোধ কৰিলে। ময়ো মান্তি হলোঁ। সেই দিনাৰ পৰা কৰ্মক্ষেত্ৰত মই তেওঁৰ অনুগামী হলোঁ।”

ৰাজনীতিত যোগ দিয়াৰ আগেয়ে বেৰিষ্টাৰিত ফুকনৰ সুখ্যাতি দেশত প্ৰচাৰ হৈছিল আৰু লগতে ভাল বক্তা বুলিও প্ৰখ্যাতি আৰ্জিছিল। কৰ্মবীৰ বৰদলৈ আৰু দেশভক্ত ফুকনৰ যুটীয়া ভৈৰব নাদে খন্তেকতে স্তম্ভপু

অসম জাগ্ৰত কৰি তুলিছিল। ফুকনৰ মধুৰ বাণী আৰু বৰদলৈৰ বজ্ৰসম বাক্যাবলীয়ে প্ৰত্যেক অসমীয়াকে স্বাধীনতা সংগ্ৰামত জপিয়াই পৰিবলৈ প্ৰেৰণা যোগাইছিল। অসহ-যোগৰ যুগটোত ফুকন বৰদলৈৰ সম্বন্ধ অবিচ্ছেদ্য। এজনক এৰি আনজনৰ কথা ক'ব নোৱাৰি। দেশমাতৃকাৰ কৰুণ আহ্বানে অনিচ্ছুক ফুকনকো বিপ্লববাদী কৰি তুলিছিল আৰু জননীৰ মুক্তি সংগ্ৰামত জপিয়াই পৰিবলৈ উদগনি দিছিল। ১৯২১ চনৰ জুন মাহৰ শেষ ভাগত আটাইৰে অনুৰোধত ফুকন নিখিল ভাৰত কংগ্ৰেছ কমিটিৰ অধিবেশনলৈ যায়। তাৰ পিচতহে ফুকনৰ পৰিবৰ্তিত ৰূপ ভালকৈ ৰাইজৰ চকুত পৰে। এদিন হঠাৎ তেওঁ আইন কলেজৰ অধ্যাপকৰ কাম এৰি দিলে। সেই সময়ত মাহিলি দুশ টকা দৰমহা পোৱা কাম এটা এৰি দিব পৰাটো কম ত্যাগৰ কথা নাছিল। এতিয়াৰে পৰা ফুকন সম্পূৰ্ণ যোগী হ'ল।

কংগ্ৰেছৰ অধিবেশনত যোগ দিবলৈ যাওঁতে ফুকনে মহাত্মা গান্ধীক অসম ভ্ৰমণ কৰিবলৈ নিমন্ত্ৰণ জনাই আছে। গান্ধীজীয়ে সেই নিমন্ত্ৰণ মতেই ১৯২১ চনৰ আগষ্ট মাহত অসমলৈ আহি ফুকনৰ ঘৰতেই আতিথ্য গ্ৰহণ কৰে। যোগী ফুকনে প্ৰকৃততে ত্যাগৰ মহামন্ত্ৰেৰে দীক্ষিত হয় ইয়াৰ পিচৰ পৰাহে। তেওঁৰ চোতালতে বিলাতী

বৰ্জজনৰ যি মহাযজ্ঞ পতা হৈছিল তাত প্ৰথমেই ফুকনে নিজৰ বহুমূলীয়া চৌখীন বিলাতী কাপোৰ-কানিবোৰকে আহুতি আছিল। কাপোৰো কম নাছিল,—গৰু গাড়ীৰে এগাড়ী। সেই যজ্ঞ দেখোঁতাসকলে কয়—“তাত ইমান কাপোৰ দাহ কৰা হৈছিল যে তাৰ জুই কেইবাদিনলৈকো নুমোৰা নাছিল।” মহাত্মা গান্ধীয়ে ফুকনৰ এই কাৰ্য্য-ক্ষমতাক আৰু ত্যাগৰ আদৰ্শক ভূৰি ভূৰি প্ৰশংসা কৰিছিল। সঁচাকৈয়ে ফুকন এই প্ৰশংসাৰ যোগ্যও আছিল।

মহাত্মাই অসম এৰাৰ লগে লগে অহিংসা মন্ত্ৰত দীক্ষিত ফুকনে অসহযোগ আন্দোলনৰ নেতৃত্ব গ্ৰহণ কৰিলে। কৰ্ম্মবীৰ বৰদলৈৰ নাম এইখিনিতে আকৌ মনত পৰে। তেতিয়া ফুকন ডাঙৰীয়াই আছিল প্ৰাদেশিক কংগ্ৰেছৰ সভাপতি আৰু বৰদলৈ ডাঙৰীয়া সম্পাদক। দুয়োৰে অদম্য উৎসাহ আৰু কৰ্ম্মক্ষমতাত গোটেই অসম বজন্জনাই উঠিল। প্ৰচাৰ কাৰ্য্য বৰ জোৰেৰে চলিবলৈ ধৰিলে। এই চনৰে চেপ্তেম্বৰ মাহত ধুবুৰী অঞ্চলত ৰাজদ্ৰোহমূলক বক্তৃতা দিয়া বুলি অভিযোগ তুলি ফুকনক ১০৮ ধাৰাত অভিযুক্ত কৰা হয়। ফুকন ডাঙৰীয়াৰ বিচাৰত কি হয় জানিবলৈ ২৫।৩০ মাইল দূৰৈৰ মানুহ আহিছিল। এই গ্ৰেপ্তাৰৰ লগে লগে গোটেই ধুবুৰীখনে

অসহযোগৰ আড্ডা হৈ পৰিল। বিচাৰত ফুকন নিৰ্দোষী প্ৰমাণিত হয় আৰু খালাচ পায়। ইয়াৰ পিচৰে পৰা তেওঁ প্ৰচাৰ কাৰ্য্যত ধুম্ধামেৰে লাগি গ'ল। তেওঁৰ শেষ প্ৰচাৰ কাৰ্য্য বকোতেই। বকোতো দুদিন জুৰি সভা হৈছিল। ইয়াৰ সকলো বাইজে অসহযোগৰ মন্ত্ৰ 'ফুকনৰ আজ্ঞা' বুলি মানি লৈছিল। ফুকনৰ প্ৰচাৰ কাৰ্য্যত বৃটিছ সিংহৰ গা পুৰিবলৈ ধৰিলে আৰু পুনৰ ১০৮ ধাৰাত তেওঁক অভিযুক্ত কৰিলে; লগতে কৰ্ম্মচাৰীৰ বৰদলৈ ডাঙৰীয়াকো। অসম গৰ্ণমেণ্টে প্ৰচাৰ কৰিলে যে কংগ্ৰেছৰ প্ৰকৃত উদ্দেশ্য শান্তিপ্ৰিয় প্ৰজাৰ শান্তি ভঙ্গ কৰা আৰু ট্ৰেজাৰী লুট কৰা। সেই কাৰণেই স্বেচ্ছাসেৱক দল বে-আইনী ঘোষিত হ'ল। যদিওবা গৰ্ণমেণ্টে আন্দোলন দমাবলৈ এনে ধৰণৰ 'ধৰ্ম্ম-পাকৰ' আৰম্ভ কৰিছিল, কিন্তু ফল বিপৰীত হ'ল। গাওঁবোৰত অসহযোগৰ পূৰ্ণ ৰূপ বিকশিত হ'ল। 'আলাগ' প্ৰথাৰে গৰ্ণমেণ্টে কৰ্ম্মচাৰীবোৰক 'বয়কট' কৰিলে। তাৰ বাবেই চফৰ ফুৰা কৰ্ম্মচাৰীসকলে লগত খৰি পৰ্য্যন্তও নিবলগা হৈছিল।

বৰদলৈ, ফুকন আৰু গ্ৰেপ্তাৰ হোৱা আন আন কৰ্ম্মীসকলৰ বিচাৰ একে দিনাই গুৱাহাটী জেইলৰ ভিতৰত হৈছিল। গৰ্ণমেণ্টৰ আদেশৰ কোনো প্ৰতিবাদ নকৰাকৈ আটাই কেইগৰাকীয়ে শাস্তিৰ আদেশ মানি লৈছিল।

ফুকনেও প্ৰকৃত অসহযোগীৰ নিচিনাকৈ কোনো প্ৰতিবাদ নকৰি এবছৰ কাৰাদণ্ড হাঁহিমুখে বৰণ কৰিছিল। এই কাৰাবাসৰ মাজতে তেখেতৰ দাঁতৰ অস্থি বৰ বেছিকৈ হয়। সেইবাবে দাঁত সৰুৱাই নতুন দাঁত লগাবলৈ এমাহৰ বাবে তেখেতক ছুটী মঞ্জুৰ কৰিছিল। নিৰ্দিষ্ট সময়ৰ পাছত তেওঁ আকৌ জেললৈ গৈ তাৰ ডেৰ মাহমান পিচত ১৯২২ চনৰ নবেম্বৰ মাহত এবছৰীয়া কাৰাবাস সম্পূৰ্ণ কৰি ওলাই আহে।

কংগ্ৰেছৰ বিৰোধ

[কংগ্ৰেছী ফুকন]

১৯২২ চনত গতাত কংগ্ৰেছৰ অধিবেশন বহে। এই অধিবেশনতে কংগ্ৰেছ মহাসভাত বিৰোধে দেখা দিয়ে। আমাৰ প্ৰদেশতো কংগ্ৰেছৰ মাজত দুটা মত ফটফটীয়াকৈ ওলাই পৰে; কিন্তু গয়া কংগ্ৰেছত স্বৰাজ্যবাদী দলৰ পৰাজয় ঘটে।

স্বৰাজ্যবাদী দল হাৰিলেও তেওঁলোক হতাশ নহ'ল। মতিলাল নেহৰু আৰু দেশবন্ধু চিত্তৰঞ্জন দাসৰ নেতৃত্বত তেওঁলোকৰ প্ৰচাৰ কাৰ্য্য জোৰেৰে চলিবলৈ ধৰিলে। এই দুই মহাবীৰ সাৰথি হ'ল আমাৰ ফুকন। ফুকনেও স্বৰাজ্যনীতি

প্ৰচাৰৰ বাবে দেশৰ নানা ঠাইত বক্তৃতা দিবলৈ ধৰিলে। সেই সময়ৰ ভাৰতীয় পত্ৰিকাবোৰে তেওঁক দূৰদৰ্শী নেতা আৰু ভাল বক্তা বুলি স্বীকাৰ কৰিছিল। অৱশেষত কংগ্ৰেছে স্বৰাজ্যবাদী দলৰ মতকেই গ্ৰহণ কৰিলে।

১৯২৩ আৰু ২৪ চনৰ নিৰ্বাচনৰ সময়ত স্বৰাজ্যবাদী দলৰ শক্তি স্পষ্টভাৱে ওলাই পৰিল। কংগ্ৰেছেই কেন্দ্ৰীয় ব্যৱস্থাপক সভাৰ প্ৰায় আটাইবোৰ আসন দখল কৰিলে। ফুকনো অসমৰ সাধাৰণ সমষ্টিৰ পৰা বিনা প্ৰতিদ্বন্দ্বিতাই নিৰ্বাচিত হ'ল। প্ৰাদেশিক ব্যৱস্থাপক সভাৰ ৫১ খন আসনৰ ১৭ খনেই কংগ্ৰেছে অধিকাৰ কৰিব পাৰিছিল।

বাইজৰ মাজত বৃটিছ শাসনৰ বিৰোধ দকৈয়ে শিপাইছিল। সেই বাবেই ১৯২৩ চনৰ নিৰ্বাচনত প্ৰায় সকলো ঠাইতে কংগ্ৰেছ প্ৰাৰ্থীয়েই বিপুল ভোটাধিক্যত জয়লাভ কৰে। গুৱাহাটী লোকেল বোৰ্ডত চাহ বাগিচাৰ মনোনীত সদস্যৰ বাহিৰে বাকী আটাইবোৰ আসনেই কংগ্ৰেছী দলে অধিকাৰ কৰে। তাৰ ফলতেই চৰকাৰী চেয়াৰমেন হ'ব নোৱাৰা প্ৰস্তাৱ গৃহীত হয় আৰু গুৱাহাটী লোকেল বোৰ্ডৰ প্ৰথম বেচৰকাৰী চেয়াৰমেন ৰূপে বিনা প্ৰতিদ্বন্দ্বিতাবে নিৰ্বাচিত হয় ফুকনেই। ফুকন এই সময়ত ব্যৱস্থাপক সভাৰো সভ্য থকাৰ কাৰণে একাণ-পতীয়া ভাবে বোৰ্ডৰ কামত লাগিব নোৱাৰিছিল।

তথাপি চৰকাৰী চেয়াৰমেনৰ কাৰ্য্যতকৈ যে তেওঁৰ কাৰ্য্য বহুতো বেলেগ হৈছিল তাক আটায়ে স্বীকাৰ কৰিছিল। দেশৰ মানুহে এটা নতুন পৰিবৰ্ত্তনৰ কথা ভালকৈয়ে অনুভৱ কৰিব পাৰিছিল। গাঁৱত বহুত স্কুল, ডাক্তৰখানা আৰু নাদৰ ব্যৱস্থা হৈছিল। আলি-পদূলিৰ উন্নতি সাধন হৈছিল। এনেবোৰ কামৰ বাবেই ফুকন আৰু কংগ্ৰেছ বাইজৰ বৰ প্ৰিয়পাত্ৰ হৈ উঠিছিল। বাইজৰ ফালৰ পৰা সেই সময়ত বোৰ্ড আৰু চেয়াৰমেন যিমান প্ৰিয় নহওক—গৰ্ৱৰ্ণমেণ্টে হলে তাক ভাল চকুৰে নাচাইছিল। সেই বাবেই ১৯২৬ চনত কংগ্ৰেছ মহাসভাৰ অধিবেশনত লোকেল বোৰ্ডৰ কৰ্মচাৰীসকলকো খটুওৱা বুলি সেই সময়ৰ চিফ্ কমিছনাৰ বাৰ্ণচ চাহাবে অভিযোগ তুলিছিল।

অকংগ্ৰেছী ফুকন

১৯৩০ চনলৈকে ফুকন ডাঙৰীয়া কংগ্ৰেছ মহাসভাৰ সভ্য স্বৰূপে কেন্দ্ৰীয় ব্যৱস্থাপক সভাত আছিল। ১৯৩০ চনত কংগ্ৰেছে আকৌ কাউন্সিল বৰ্জ্জনৰ নীতি লোৱাত সেই নীতিমতে তেওঁ কাউন্সিল বৰ্জ্জন কৰে। কিন্তু পুনৰ স্বতন্ত্ৰ হিচাবে বিনা প্ৰতিদ্বন্দ্বিতাবে নিৰ্বাচিত হয়। কিছুমানে এই নিৰ্বাচনত কংগ্ৰেছী লোক যোৱাই ভাল

পালে, আন কিছুমানে হলে বিৰোধিতাহে কৰিলে। অসমতো জনসাধাৰণে ফুকনৰ অনুপস্থিতিত কেনেবা কেনেবা অনুভৱ কৰিলে। অকল বৰদলৈৰ সিংহনাদেই গোটেই অসম তোলপাৰ কৰিব লগা হোৱাত কোনো কোনো ঠাইত তাৰ বিং নপৰিছিল গৈ এথোন।

দৰাচলতে ফুকনে তেতিয়াৰ পৰাই কংগ্ৰেছৰ লগত প্ৰত্যক্ষ সম্বন্ধ এৰি দিলে। কিন্তু জনসাধাৰণে সহজে ফুকনক এৰিবলৈ টান পাইছিল। সেয়েহে আইন অমান্য আন্দোলনৰ কৰ্মীসকলক বাইজে ফুকনৰ বতৰা স্মৃতি ব্যতিব্যস্ত কৰি তুলিছিল। বহুতে উপায় নাপাই ফুকন আহিব বুলি ফাঁকি দিবৰ বাধ্য হৈছিল! তথাপি ফুকন অবিহনেও কংগ্ৰেছে আইন অমান্যৰ দায়িত্ব নিয়াৰিকৈ পালন কৰি ব্যক্তিত্বকৈ অনুষ্ঠানৰ শ্ৰেষ্ঠত্ব প্ৰতিপন্ন কৰিছিল।

১৯৩৪ চনত কেন্দ্ৰীয় পৰিষদৰ সদস্যপদৰ বাবে ফুকনে কৰ্মবীৰ বৰদলৈৰ লগত প্ৰতিদ্বন্দ্বিতাত নামিছিল। কংগ্ৰেছ নেশ্যনেলিষ্ট পাৰ্টিৰ পৰা তৰুণ ফুকন আৰু কংগ্ৰেছৰ পৰা নবীন বৰদলৈ প্ৰাৰ্থী। এইবাৰো ফুকন পৰাজিত হ'বলগীয়া হয়।

১৯৩৬ চনত 'মিলিত জনসঙ্ঘ' নামেৰে প্ৰতিক্ৰিয়াশীল অনুষ্ঠান এখনৰ জন্ম হয়। ১৯৩০ চনৰ উগ্ৰ স্বদেশপ্ৰেমিক কেজনমানেও এই অনুষ্ঠানত সহযোগ কৰে। অসমক

কংগ্ৰেছী মন্ত্ৰেৰে দীক্ষিত কৰাওঁতা অন্ততম নেতা ফুকনে এই অনুষ্ঠানত যোগ দিছিল আৰু সভাপতিৰ বাব লৈছিল। শুনা যায় ফুকনে হেনো প্ৰথমতে সভাপতিৰ বাব ল'বলৈ সন্মত হোৱা নাছিল। ঘটনা যি কি নহওক, ৰাইজৰ মাজত ফুকন ঘোৰ স্বাৰ্থান্বেষী বুলি প্ৰচাৰ হৈছিল। তাৰ পৰিণতিয়েই তেওঁৰ ১৯৩৭ চনৰ পৰাজয়। সেই চনৰ জানুৱাৰী মাহত হোৱা নিৰ্বাচনত কংগ্ৰেছ প্ৰাৰ্থী সিদ্ধিনাথ শৰ্ম্মাৰ লগত ফুকনৰ ঘোৰ পৰাজয় হৈছিল। দিনে দিনে বাঢ়ি অহা ৰাইজৰ অনাস্থাই যে ইয়াৰ কাৰণ তাক নুই কৰিব নোৱাৰি। ফুকনৰ প্ৰতিক্ৰিয়াশীলতাৰ কাৰণে এই সময়তে অসম প্ৰাদেশিক কংগ্ৰেছ কমিটিয়ে তেওঁক অনুষ্ঠানৰ পৰা ছবছৰলৈ বহিষ্কাৰ কৰিলে।

আকৌ কংগ্ৰেছত

ফুকনে আন সকলোৰে আগত ঠাই দিছিল নিজৰ বিবেকক। তেওঁৰ বিবেকে সদায় কৈছিল, কংগ্ৰেছে অন্ততঃ অসমত মন্ত্ৰীত্ব গ্ৰহণ কৰা উচিত, নহলে অসমীয়া নাম বঙালী, ইংৰাজ, চাহ খেতিয়ক আদিয়ে একেবাৰে লোপ পোৱাব। এই কথা স্পষ্টভাৱে তেওঁ বহুবাৰ নানা সভাত ঘোষণা কৰিছিল। ফুকনক কংগ্ৰেছ-বিৰোধী কৰোৱাৰ

মূলত সেই সময়ৰ প্ৰাদেশিক কংগ্ৰেছৰ বিষয়ববীয়াসকলৰ কু-সমালোচনাও কম জগবীয়া নহয়।

১৯৩৭ চনত যেতিয়া কংগ্ৰেছে মতৰ পৰিবৰ্তন কৰিলে আৰু মন্ত্ৰীত্ব গ্ৰহণৰ প্ৰস্তাৱ গ্ৰহণ কৰিলে, তেতিয়া তেওঁ আনন্দ মনেৰে কংগ্ৰেছত যোগ দিলেহি। প্ৰকৃতপক্ষে ফুকনৰেই জয় হ'ল। ইচ্ছা কৰা হলে হয়তো ফুকনে এখন ডাঙৰ আসন এই সুযোগতে গ্ৰহণ কৰিব পাৰিলে-হেঁতেন। কিন্তু ক্ষমতাৰ আশা নকৰি দেহে-কেহে তেওঁ মিলিত মন্ত্ৰীসভা গঠনতহে নিজকে নিয়োগ কৰিলে। পৰিষদত কংগ্ৰেছী দলৰ সংখ্যা মাত্ৰ ৩৩ জন থকা বাবে কংগ্ৰেছ দলৰ নেতা গোপীনাথ বৰদলৈয়ে হতাশ মনেৰে মন্ত্ৰীত্ব গ্ৰহণৰ প্ৰস্তাৱটো ইতঃস্তত কৰিছিল; কিন্তু যেতিয়া তৰুণ ফুকনৰ উৎসাহপূৰ্ণ সহযোগ পালে তেতিয়াহে তেওঁ আগ বাঢ়িবলৈ সাহ কৰিলে। সেই কথা বৰদলৈদেৱে নিজেই কৃতজ্ঞতাৰে স্মৰিছে। ইয়াৰ পিচৰ পৰা ফুকনে মৃত্যুৰ আগমুহূৰ্তলৈকে কংগ্ৰেছৰ সেৱক হৈ চলিছিল।

অসমত কংগ্ৰেছ মহাসভাৰ অধিবেশন

১৯২৫ চনত কংগ্ৰেছৰ বছৰেকীয়া অধিবেশনলৈ গৈ ৰোহিণীকান্ত হাটীবৰুৱা, কুলধৰ চলিহা প্ৰমুখ্যে প্ৰতিনিধিবৰ্গে অসমলৈ কংগ্ৰেছ নিমন্ত্ৰণ কৰি আহে। তেওঁলোক ঘূৰি

আহি সেই কথা জনোৱাত ফুকন আদি বহুতো নেতাই জিক্জিকাই উঠিছিল; কিয়নো অসমৰ নিচিনা দুখীয়া প্ৰদেশ এখনে এনে গুৰুভাৰ লোৱা মানে ভাৰতৰ চকুত নিজকে হেয় কৰাহে। কৰ্মবীৰ বৰদলৈয়ে হলে ফুকনৰ মত সমৰ্থন কৰিব নোৱাৰিলে আৰু একমাত্ৰ তেওঁৰ উদগণিতে ফুকনেও অসমত কংগ্ৰেছ অধিবেশনৰ সফলতাৰ বাবে দেহে-কেহে খাটিবলৈ ধৰিলে। এই অধিবেশন সূচাকৰূপে সম্পন্ন কৰাৰ ভাৰ ফুকনে আনন্দ মনেৰে গ্ৰহণ কৰিলে। ফুকন হ'ল অভ্যৰ্থনা সমিতিৰ সভাপতি আৰু কৰ্মবীৰ হ'ল সম্পাদক। অধিবেশনৰ বিৰাট মণ্ডপ শুভ্ৰ খাদীৰে সজোৱা হৈছিল। অকল নগাওঁ জিলায়েই আটাইতকৈ বেছি খদ্ৰৰ যোগান ধৰিছিল। আজিও নগাওঁ খদ্ৰৰ নাম জিলিকি আছে। এশ এটা অশুবিধাৰ মাজতো এনেহেন কাম এটা সূকলমে সমাধা কৰিব পৰা বাবে প্ৰতিনিধিসকলে বিনা দ্বিধাই ফুকন আৰু বৰদলৈৰ শলাগ লৈছিল।

বৰ দুখৰ আৰু লাজৰ কথা হলেও ঢাকি থ'ব নোৱাৰি যে এই কংগ্ৰেছ পতাৰ বাবে ঋণগ্ৰস্ত হোৱা আমাৰ জাতীয় নেতা ফুকন আৰু বৰদলৈদেৱক আজীবন ঋণমুক্ত কৰিব পৰা নগ'ল। গুৱাহাটী কংগ্ৰেছৰ মুঠ খৰচ আছিল ১,৩০,০০০ টকা। নানা ঠাইৰ সংগ্ৰহ আৰু

প্ৰতিনিধিসকলৰ পৰা ৯৫,০০০ টকা পোৱা গৈছিল। বাকী ৩৫,০০০ টকা ধাৰ বৈ গৈছিল। এই সামান্য ভিতৰুৱা গোলমালখিনি বাদ দিলে অতি সূচাকৰূপে এই অধিবেশন হৈ যোৱা বুলিব পাৰি। শ্ৰীশান্মমূৰ্ত্তি প্ৰভৃতি নেতাবোৰে এনে বৃহৎ আয়োজন এটা মাথোন এমুঠি লোকে সূচাকৰূপে চলাব পৰাত ধন্যবাদ জনাইছিল।

অভ্যৰ্থনা সমিতিৰ সভাপতিৰ আসনৰ পৰা ফুকনে যি খনি অভিভাষণ পাঠ কৰিলে তাত হাতী মাৰি ভুৰুকাত ভৰোৱাৰ দৰে অসমৰ ভৌগোলিক, ঐতিহাসিক, সাংস্কৃতিক আদি সকলো বা-বাতৰি নিচেই কম কথাতে বিভিন্ন প্ৰদেশৰ প্ৰতিনিধিসকলক জানিবলৈ সুযোগ দিছিল। তেওঁ অভিভাষণত লিখিছিল—“প্ৰাকৃতিক সম্পদত চহকী এই দেশখন নিজা সৌন্দৰ্য্যৰেই জকুমকীয়া। হ’ব পাৰে ই মোৰ এজন অসমীয়া হিচাবে কৰা গোৰু; কিন্তু ইয়াৰ ভূটান, খাছীয়া, গাৰো, নগা আদি পৰ্বতেৰে ঘেৰি থকা বিস্তীৰ্ণ সমতলভাগ আৰু শ শ উপনদীৰে বিশাল ব্ৰহ্মপুত্ৰ গম্ভীৰ গতিৰে বহি থকা দৃশ্য পৃথিৱীৰ ভিতৰত আটাইতকৈ সৌন্দৰ্য্যশালিনী দেশৰ লগতহে তুলনাৰ উপযোগী।

‘আমি গণিপৰ্য্যন্ত আচিত্ৰ গন্ধমাদনম্।
দেবাঃ মৰণমিচ্ছন্তি কিং তত্র মানবাদয়ঃ ॥’

সেই কাৰণেহে যোগিনীতন্ত্ৰত লিখি থোৱা আছে যে দেৱতাসকলো অসমত আহি মৰিবলৈ বিচাৰে—সাধাৰণ নৰ-মনিচৰ কথা কি?

“আজি আমি যি ঠাইত সমবেত হৈছোঁহি এই ঠাইখন ভাৰতবৰ্ষৰ হেজাৰ অতীত গোৰুৰ সোঁৱৰণী, সংস্কৃতিৰ সোঁৱৰণী, বীৰত্বৰ সোঁৱৰণী, বৈজ্ঞানিকৰ বিজয় সোঁৱৰণী আৰু অতীত বুৰঞ্জীৰ বীৰত্বপূৰ্ণ ঘটনাৰ সোঁৱৰণীৰে মহীয়ান আৰু পবিত্ৰ। ওচৰতে মৌ ব্ৰহ্মপুত্ৰৰ পাৰত থকা পৰ্বতখনিত এটা শিৱ মন্দিৰ আছে, নাম পাণ্ডুনাথ। সেইটো পাণ্ডুসকলে বনবাসী হৈ দিহিঙে-দিপাঙে ঘূৰি থকা অৱস্থাত সজা। কামাখ্যা দেৱীৰ মন্দিৰ ইয়াৰেই নীলাচল পৰ্বতত আছে। বহুযুগ ধৰি কামৰূপৰ কামাখ্যা ভাৰতৰ নানা ঠাইৰ তীৰ্থপৰ্য্যটকসকলৰ মিলন ক্ষেত্ৰ।”

পাণ্ডু নগৰীত বহা জাতীয় মহাসভাৰ এই অধিবেশন আছিল ৪১শ আৰু ১৯২৬ চনত সমাৰোহেৰে ই সম্পন্ন হৈছিল।

১৯২৭ চনত কংগ্ৰেছ ৰকিং কমিটীৰ সদস্য হিচাবে ফুকনো নিৰ্বাচিত হৈছিল; কিন্তু দুখৰ বিষয় ফুকনে এই বছৰৰ ৰকিং কমিটীৰ অধিবেশন এখনতো উপস্থিত নাথাকিল। এইবাবে তেওঁৰ শিথিলতাক বহুত মানুহে গৰিহণা দিছিল।

সাহিত্যিক ফুকন

সাহিত্য ক্ষেত্ৰত ফুকনৰ দান কিমান বা তেওঁ কেনে ধৰণৰ সাহিত্যিক আছিল তাক বৰ্ণনা কৰা এই অধ্যায়ৰ উদ্দেশ্য নহয়। তথাপি এইটো ঠিক যে ফুকন অসমীয়া ভাষাৰ সুদক্ষ কাৰিকৰ আছিল। তেওঁৰ শব্দ চয়ন, বাক্য যোজনা আৰু সূচত্বৰ প্ৰকাশ ভঙ্গীয়ে সকলোকে আনন্দ দিব পাৰিছিল। ১৯২০ চনত জেইলত থকা সময়তে তেওঁ 'স্তুতিমালা' নামে এখনি কবিতাৰ পুথি ৰচনা কৰে। ইয়াৰ পিচত ৰচিত 'যৌনতত্ত্ব' নামৰ পুথিখনি অসমীয়া সাহিত্যত নতুন। কিন্তু সেই সময়ৰ বৰ্ণনশীল লোকসকলে এই পুথি ৰচনা কৰা বাবে ফুকনক অসভ্য বুলিবলৈও দ্বিধা বোধ নকৰিছিল। এইবিলাক বাদ দিলেও অকল তেওঁৰ চিকাৰ প্ৰবন্ধবোৰেই অসমীয়া সাহিত্যৰ ভঁৰাললৈ বহুমূলীয়া দান। বিভিন্ন ঠাইত দিয়া বক্তৃতাবোৰৰ যদি লিখিত বিৱৰণ থাকিলহেঁতেন তেন্তে অসমীয়া সাহিত্য-ক্ষেত্ৰত ফুকনৰ স্থান কোনখিনিত তাক নিৰ্ণয় কৰিবলৈ অতি সহজ হ'লহেঁতেন। বৰ দুখৰ বিষয়, দুই এখন লিখিত অভিভাষণৰ বাহিৰে তেখেতৰ বক্তৃতাৰ নকল এটিও পাবলৈ নাই। বহুতে নাজানে যে ফুকনে নানা সমস্ৰামূলক ৰাজনৈতিক প্ৰবন্ধ, গল্প আৰু তাৰ বাহিৰেও বহু ধেমেলীয়া কথা ৰচনা কৰিছিল। তেওঁ লিখা

কেইবাখনো কিতাপ সম্পূৰ্ণ আৰু অসম্পূৰ্ণ অৱস্থাত থকা বুলিও সম্প্ৰতি জনা গৈছে।

ভাষাবিদ হিচাবে ফুকনৰ স্থান বহু ওপৰত। উৰ্দু, হিন্দী, বঙলা আৰু ইংৰাজী ভাষাত তেওঁৰ ব্যুৎপত্তি আছিল অগাধ। যেতিয়া অসমলৈ মহাত্মা গান্ধী আহে তেতিয়া তেখেতৰ বক্তৃতাৰ অনুবাদ কৰি দি ফুকনে শুনোতাসকলক তবধ লগাইছিল। ফুকনৰ দৰে কেইবাটাও ভাষাত সমানে জ্ঞান থকা মানুহ অতি কমহে পোৱা যায়। সংস্কৃত পণ্ডিতসকলৰ এখন সভাত সংস্কৃতত বক্তৃতা দি ফুকনে এই ভাষাৰ প্ৰতিও তেখেতৰ অনুৰাগ প্ৰমাণ কৰিছিল। মোল্লাসকলৰ লগত সমানে সমানে কোৰাণৰ কথা আলোচনা আৰু ব্ৰাহ্মণসকলৰ লগত বেদ আলোচনা কৰি তেখেত সদায় জয়ী হৈছিল।

ঘৰুৱা জীৱনত ফুকন

ফুকন আছিল অতি চোখীন। তাৰ প্ৰমাণ তেওঁৰ বসন-ভূষণেই। কলিকতাত সেই সময়ত অতি অলপ সংখ্যকহে চাইকেল ওলাইছিল, তেতিয়াই ফুকনে কলিকতাৰ বাটত চাইকেলত উঠি ফুৰিছিল। অসমৰ ভিতৰত বোধহয় ফুকনেই চাইকেল চলোৱা আৰু মটৰ কিনাত প্ৰথম।

বিলাতত থকা কালত তেওঁ একোঘোৰ পোছাকতে ৪০০। ৫০০ টকা ব্যয় কৰিছিল।

ফুকন আছিল সভা-শুৱনি পুৰুষ। যিয়ে নিপিন্ধক লাগে তাৰেই তেওঁক শুৱাই পৰিছিল। কাপোৰ-কানি পিন্ধাত সৰল হবলৈ গৈ জলছ হোৱাটো তেওঁ সমূলি পছন্দ নকৰিছিল।

প্ৰথম অৱস্থাত ফুকনে অতি ৰাজ-আয়মেৰে দিন কটাইছিল। অসহযোগ আন্দোলনৰ পিচৰ পৰা ক্ৰমে তেওঁৰ টকাৰ ঠেকা পৰিছিল আৰু বহুতো মাৰোৱাৰী মহাজনৰ ওচৰত ধৰুৱা হ'ব লগা হৈছিল। কিন্তু চিদানন্দ ফুকনৰ মন এইবোৰে অলপো বিচলিত কৰিব নোৱাৰিছিল। সূচতুৰা বিদুৎপ্ৰভা ফুকননী সঁচাকৈয়ে ফুকনৰ প্ৰকৃত সহধৰ্ম্মিণী আছিল। তেওঁ ঘৰৰ অনাটনৰ কথা সমূলি গিৰিয়েকক জানিবলৈ নিদিছিল।

পৰ্দা প্ৰথাৰ বিৰোধী ফুকনে প্ৰথমে গুৱাহাটীৰ ৰাজ-বাটত মূৰত ওৰণি নোহোৱা ঘৈণীয়েকেৰে সৈতে বতাহ লৈ ফুৰা দেখি বহুতো মানুহৰে চকু পিটপিটাইছিল। পিচলৈ গৈ এই কাৰ্য্য বহুতৰে দ্বাৰা সমৰ্থিত হ'ল। বৰ দুখৰ বিষয়, অতি অলপ দিনৰ ভিতৰতে এই দাম্পত্য প্ৰেমৰ পৰা ভগৱানে তেওঁক বঞ্চিত কৰে।

ফুকনৰ ঘৰুৱা জীৱন বৰ সুখৰ নাছিল। এটাৰ

পিচত এটা জঞ্জালে তেওঁক সততে ব্যতিব্যস্ত কৰি তুলিছিল। তেওঁৰ প্ৰথমা কন্যা প্ৰতিভা দেৱীক সেই সময়ৰ প্ৰতিভাৱান ডেকা লক্ষ্মীধৰ শৰ্ম্মালৈ বিয়া দিছিল। অতি অলপ দিনৰ ভিতৰতে তেওঁৰ জ্বৰ আৰু কাহ হ'ল; প্ৰথমতে মেলেৰিয়া বুলি ভাবি চিকিৎসা কৰিছিল। কিন্তু জ্বৰ নেৰাত বিখ্যাত ডাক্তৰ শ্ৰীযুত ভুবনেশ্বৰ বৰুৱাদেৱৰ হতুৱাই পৰীক্ষা কৰোৱায়। তেখেতে ক্ষয়কাহ ৰোগৰ চিন পায়। জীয়েকৰ এনে বেমাৰ হোৱা শুনি ফুকন ডাঙৰীয়া বৰ বিহ্বল হৈছিল; কিন্তু বিচলিত নহ'ল। ডাক্তৰৰ উপদেশ মতে চিকিৎসাৰ ব্যৱস্থা কৰিলে। চিলং আদি নানা ঠাইলৈ জলবায়ু পৰিবৰ্ত্তনৰ বাবে গ'ল; কিন্তু ফল নহ'ল। কেইমাহমানৰ ভিতৰত কোমল প্ৰতিমা পমি জহি গ'ল। ইমানতে ফুকনৰ বিপদৰ ওৰ নপৰিল। মৰমৰ জোঁৱায়েক আৰু ঘৈণীয়েকেও একে বেমাৰতে ভুগিবলৈ ধৰিলে। অতি ব্যয়-সাপেক্ষ চিকিৎসা কৰোৱাতো বিশেষ ফল দেখা নগ'ল। দুয়ো ৰোগীয়েই চিৰশান্তিৰ অনন্ত-ধামলৈ মহাপ্ৰস্থান কৰিলে। ঘৈণীয়েকৰ মৃত্যুত হেনো ফুকন অভিভূত হৈছিল; কিন্তু গুৱাহাটীৰ ঘৰলৈ অহা সময়ত এনে কোনো চিন দেখা নগৈছিল। ইয়াৰ এবছৰ-মানৰ ভিতৰতে ককায়েক বিখ্যাত চিকাৰী নবীনৰাম ফুকন আৰু মহোদৰ স্বৰূপ দেবেন্দ্ৰবাম ফুকনেও ইহলীলা

সমাপণ কৰিলে। এনে নানা আলৈ-আল্‌কালৰ মাজেৰেই ফুকনে ঘৰুৱা জীৱন কটাইছিল। এনে অৱস্থাতো তেওঁৰ উচ্চ আশা কেতিয়াও নদমিছিল। সেইবাবেই ফুকনৰ স্থান আজি ইমান ওপৰত।

প্ৰগতিবাদী ফুকন

যদিও বা এসময়ত তৰুণবাম ফুকনক দেশৰ মানুহে প্ৰগতিবিৰোধী বুলিহে ঘোষণা কৰিছিল, তথাপি তেওঁৰ কাৰ্য্যাবলীয়ে প্ৰমাণ কৰে ফুকন এজন প্ৰগতিবাদীহে আছিল। তেওঁৰ জীৱনৰ মূলনীতি আছিল “তৰিলে দেশ, মৰিলে স্বৰ্গ”। প্ৰগতিৰ সাধাৰণ অৰ্থ হৈছে আগতে ভৱিষ্যতৰ আহ্বান বুজি পোৱা। সঁচাকৈয়ে ফুকন আছিল ভৱিষ্যত দ্ৰষ্টা। সেয়েহে তেতিয়াৰ বক্ষণশীল পৰিসৰৰ মাজতো নাৰীৰ অধিকাৰ সম্পৰ্কে ক’ব পাৰিছিল, “ম্পত্তিৰ অধিকাৰী অহঙ্কাৰী পুৰুষে ম্পত্তিহীনা অসহায়া তিৰোতাক অৱহেলা কৰা সহজ হয় আৰু স্বাধীনতাবিহীনা স্ত্ৰীক পুৰুষৰ স্থাবৰ ম্পত্তিৰ ভিতৰত ধৰা হয়।” দৰাচলতে তিৰোতা “ধৰ্ম্ম, অৰ্থ, কাম, মোক্ষ—এই চতুৰ্বৰ্গ সাধনৰ সহায়কাৰিণী, প্ৰজা সৃষ্টি আৰু প্ৰজা পালনৰ অধিষ্ঠাত্ৰী দেৱী।”

“অসম অসমীয়াৰ” বুলি কওঁতে একো ঠেক মনোবৃত্তিৰ পৰিচয় দিয়া বুলি ফুকনে নাভাবিছিল। ১৯২৭ চনৰ গোৱালপাৰা জিলাত বহা অসম সাহিত্য সভাৰ সভাপতিৰ আসনৰ পৰা ফুকনে ঘোষণা কৰিছিল, “আমি অসমীয়া ভাৰতবাসীৰ মাজত এটা সুকীয়া জাতি।” কিন্তু আজিৰ স্বাধীন ভাৰতত দুই এজন অসমীয়া নেতাৰ সৰ্বভাৰতীয় স্বার্থৰ খাতিৰত (?) অসম আৰু অসমীয়া ভাষা-বিদ্বেষী মনোভাৱ সঁচাকৈয়ে আচৰিত হ’বলগীয়া।

ছাত্ৰসকলক উপদেশ দিবৰ বেলিকাও ফুকনে ধীৰ স্থিৰ মস্তিষ্কেৰে উপদেশ দিছিল। তেওঁ সংৰক্ষণ নীতিৰো ঘোৰ সমৰ্থক আছিল; কিন্তু সমৰ্থন কৰোঁতে ঠেক মনোবৃত্তিৰ পৰিচয় নিদিছিল। তেওঁ বাৰে বাৰে কৈছিল যে অনা-অসমীয়াৰ ঠাইত অকল অসমীয়াসকলে চাকৰি গ্ৰহণ কৰিলেই জাতীয় সমস্যাৰ ওৰ নপৰিব। ডেকাসকলে সৰ্বভাৰতীয় উচ্চ চাকৰিবোৰতহে মনোযোগ দিয়া উচিত। তাৰ উপৰি তেওঁলোকে নিজ অভিকৃতি মতে ব্যৱসায় বাচি ল’ব লাগে। ব্যৱসায়-বাণিজ্যৰ মাজেৰেহে দেশ এখন চহকী হ’ব পাৰে।

এইদৰে ফুকনে দেশৰ আৱশ্যকীয় সমস্যাবোৰৰ ওপৰত ব্যক্তিগত মতামত প্ৰকাশ কৰিছিল। কানিৰ বিৰুদ্ধে অভিযানতো ফুকন আগবঢ়ুৱা আছিল।

চিকাৰী ফুকন

দুঃসাহসিক কাৰ্য্য বিচৰাটো ফুকনৰ একৰকম চখ্ আছিল। দুৰ্গম ঠাইলৈ গৈ চিকাৰ কৰাটো তেওঁৰ পক্ষে বৰ আনন্দৰ কথা আছিল। এইদৰে চিকাৰ বিচাৰি ফুৰোঁতে কত নিশা যে উজাগৰে কটাৰ লগা হৈছিল তাৰ ঠিক নাছিল। তাৰ উপৰিও মহ, ডাঁহ আদিৰ কামোৰ আছিলেই।

শুদক্ষ চিকাৰী হিচাবে ফুকনৰ নাম প্ৰখ্যাত আছিল; তেখেতৰ ককায়েক নবীনৰাম ফুকনো এজন বিখ্যাত চিকাৰী আছিল। মহাৰাজা নৃপেন্দ্ৰনাৰায়ণ ভূপ বাহাদুৰে নবীনৰাম ফুকনক প্ৰায়ে চিকাৰলৈ নিমন্ত্ৰণ কৰিছিল।

নবীনৰাম ফুকন নগাঁৱত চিৰস্তাদাৰ হৈ থাকোঁতে এদিন তৰুণৰামে নবীনচন্দ্ৰ হাজৰিকাৰ হাতীত উঠি চিকাৰলৈ গৈছিল। তেতিয়া বাৰিষাকাল। চাৰিওফালে পানীয়ে উপচি পৰিছে। সেই পানীত বাঘ আৰু বাঘৰ পোৰালি বহুতো উঠি আহে, লগতে আন আন জন্তুও। হাতীত উঠি অলপ দূৰ গৈয়েই উঠি অহা ঢেকীয়াপতীয়া বাঘৰ পোৰালি এটা দেখা পালে আৰু তালৈ গুলী কৰিলে। পোৰালিটি মৰি থাকিল। বাঘিনীজনী ওচৰতে আছিল। তাই টোপা কাঁড়ৰ নিচিনাকৈ ফুকনৰ বাওঁ ফাললৈ আগুৱাই আহিল। সাধাৰণ অলপ-ধতুৱা চিকাৰীয়ে এনে

অৱস্থাত নিশ্চয় বিবুদ্ধি হ'লহেঁতেন। কিন্তু অসাধাৰণ বুদ্ধিসম্পন্ন ফুকনে বাওঁ হাতেৰেই তাইৰ কপাললৈ লক্ষ্য কৰি গুলী এৰিলে। বেচেৰীয়ে আৰু আগুৱাব নোৱাৰিলে। এই দুঃসাহসিকতাৰ বাবে ফুকনে ককায়েকৰ ভৎসনাও সহিবলগীয়া হৈছিল। পিচৰ চিকাৰী জীৱনত তেওঁ এনে বহুতো বিপদৰ সন্মুখীন হ'ব লগাত পৰিছিল। বিভিন্ন ঠাইত চিকাৰ কৰোঁতে কিমান বিপদৰ সন্মুখীন হৈছিল, কত কষ্ট সহিব লগা হৈছিল, সেইবোৰ তেওঁৰ 'চিকাৰ-কাহিনী'বোৰত প্ৰকাশ পাইছে। 'চিনাজোক'ৰ কামোৰত বহুতো সময়ত 'পটলুঙ' তেজেৰে ৰাঙলী হৈছিল; চৰ্পাৰ কামোৰত গা 'ডবলা-ডবলি' দিছিল। ১৯১৪ চনত আইন কলেজৰ অধ্যাপক হোৱাৰে পৰা ১৯২১ চনলৈকে চিকাৰৰ নামতেই তেওঁ মত্ত আছিল। আকৌ ১৯৩৩-৩৪ চনত যেতিয়া ৰাজনৈতিক ভাগ্য-বিপৰ্য্যয় আৰু সাংসাৰিক দুৰ্য্যোগে তেওঁৰ মনৰ ওপৰত নানা বিপৰ্য্যয় আয়োজন কৰিছিল, তেতিয়া এইবোৰ পাহৰি থাকিবলৈ আকৌ ফুকনে চিকাৰ আৰম্ভ কৰিছিল। এইবোৰ নানা দুৰ্য্যোগেও যে তেওঁৰ মনৰ ওপৰত বিশেষ ক্ৰিয়া কৰিব পৰা নাছিল তাক ৰাজনৈতিক জীৱনৰ সহকৰ্মীকালে আজিও স্বীকাৰ কৰে। বোধহয় চিকাৰী হিচাবে ফুকনে গোটেই ভাৰততে এখন উচ্চ আসন লাভ কৰিব।

বিভিন্ন ৰাজহুৱা কামত

ফুকনে অকল ৰাজনীতি আৰু যুগয়াৰ মাজেৰেই জীৱনটো অতিবাহিত কৰা নাছিল। তেওঁ বিভিন্ন ৰাজহুৱা কামতো যোগ দিছিল। শিক্ষা প্ৰচাৰ বিষয়ত ফুকনৰ আগ্ৰহ আৰু উৎসাহ আছিল খুব বেছি। কটন কলেজ পতাৰ সময়ত হোৱাৰ দৰে আইন কলেজ পতাৰ সময়তো অসমত দুদল লোকৰ উদ্ভৱ হৈছিল। বিপক্ষ দলৰ যুক্তি—আইন কলেজ পাতি ৰাজহুৱা ধনৰ অপব্যৱহাৰ কৰাৰ কোনো লাভ নাই; বৰঞ্চ তাৰ ঠাইত কেজনমান ডেকাক কলিকতাত পঢ়ুৱাই আনিলেই হ'ব। আন দলে ইয়াৰে বিৰোধিতা কৰিছিল। বিৰোধী দলে যুক্তি-তৰ্কৰে প্ৰমাণ কৰিছিল যে যি কোনো উপায়েই হওক অসমত এখন আইন কলেজ পাতিবই লাগিব। বিৰোধী দলত আছিল কৰ্মবীৰ আৰু দেশভক্ত। অৱশেষত বিৰোধী দলৰেই জয় হ'ল। আকৌ সোণাৰাম হাইস্কুল স্থাপন কৰাৰ সময়তো একে বকম গোলমালৰ সৃষ্টি হৈছিল—স্কুলখন ক'ত পতা হব, গুৱাহাটীৰ পূব মূৰত নে পশ্চিম মূৰত? ৰায় ভুবনৰাম দাস বাহাদুৰে উজান বজাৰ অঞ্চলত আৰু দেশভক্ত তৰুণৰাম ফুকনে ভৰলুমুখত পতাৰ পক্ষে যুক্তি দাঙি ধৰিলে। অৱশেষত জানিবা ফুকনৰ মতৰেই জয় হ'ল।

ইয়াৰ বাহিৰেও ফুকনে অসম এছোচিয়েছনৰ কেবা বছৰলৈ প্ৰাণস্বৰূপ আছিল। ফুকনৰ পিচত যোগেন্দ্ৰনাথ বৰুৱাই ১৯৩৭ চনলৈ স্বেচ্ছাতিৰে এই অনুষ্ঠান পৰিচালনা কৰিছিল। তেওঁৰ পিচত উপযুক্ত গুৰি ধৰোঁতাৰ অভাৱত ই লোপ পালে। এই অসম এছোচিয়েছনৰ পৰাই অসম গৱৰ্ণৰৰ শাসিত প্ৰদেশ হ'ব লাগে বুলি ১৯১৮ চনত আন্দোলন চলাইছিল। দেশভক্ত ফুকনো এই আন্দোলনত জড়িত আছিল। অসম সাহিত্য সভা, ছাত্ৰ-সন্মিলন, সংস্কৃত-সঞ্জীৱনী সভা আদিৰ সভাপতি, কটন কলেজ আৰু ল' কলেজৰ গভৰ্ণিং বডিৰ মেম্বাৰ আদিৰ দৰে বহুতো ৰাজহুৱা কামতে তেওঁ ব্যস্ত আছিল।

ফুকন ডাঙৰীয়াই দুবাৰো লোকেল বোৰ্ডৰ চেয়াৰমেন নিৰ্বাচিত হৈছিল, প্ৰথমবাৰ ১৯২৩ চনত আৰু দ্বিতীয়বাৰ ১৯৩৬ চনত। ইয়াৰ যোগেদি তেওঁ যথেষ্ট জনহিতকৰ কাম কৰি গৈছিল।

ফুকনৰ কীৰ্তিস্তম্ভ জিলিকি আছে—গুৱাহাটীৰ কুষ্ঠাশ্রম। কুষ্ঠ ৰোগীসকল পৰিয়াল আৰু সমাজৰ পৰা অছ্যত হৈ অনাই-বনাই ঘূৰি ফুৰিব লগাত পৰে। এই দুৰৱস্থা লক্ষ্য কৰি ফুকনে নিজা পৰিচালনাত প্ৰথমে এই আশ্রমখন প্ৰতিষ্ঠা কৰে, তাৰ পিচতহে মিউনিচিপালিটিয়ে ইয়াৰ পৰিচালনাৰ ভাৰ লয়। সম্প্ৰতি ফুকনৰ নামেৰে

ইয়াৰ নামকৰণ কৰি যোগ্য ব্যক্তিৰ প্ৰতি যোগ্য সন্মান প্ৰদৰ্শন কৰা হৈছে।

সত্ৰাটৰ ৰূপালী জয়ন্তী উপলক্ষে সংগ্ৰহ কৰা ধনেৰে এখন যক্ষ্মা হাস্পতাল পতাৰ কথাও ফুকনে কনকলাল বৰুৱাৰ লগ লাগি আলোচনা কৰিছিল; কিন্তু চাহ-বাগিচাৰ মালিকসকলৰ বিৰোধিতাত সি হৈ নুঠিল।

শিক্ষা বিস্তাৰ, কু-সংস্কাৰ দূৰ, অস্পৃশ্যতা বৰ্জ্জন আদি বিভিন্ন ক্ষেত্ৰত আমি ফুকনক আন আন কৰ্ম্মীৰ লগত সমানে আগবঢ়ুৱা হোৱা দেখিবলৈ পাওঁ।

ফুকন মানুহজন

নেদেখাসকলক ফুকন মানুহজন কেনে বৰ্ণাই বুজোৱা টান। ওঁঠত মধুৰ হাঁহি, ঘূৰণীয়া মুখ-মণ্ডল, স্বাভাৱিক ওখ, ধুনীয়াকৈ কাপোৰ-কানি পিন্ধা, উদ্যমত ডেকা—সেই জনেই ফুকন।

ফুকনে মানুহক সহজে নিজৰ ফলীয়া কৰি লব পাৰিছিল আৰু তেওঁ আছিল অতি পৰিহাস-প্ৰিয়। ৰায় জগন্নাথ বৰুৱা বাহাদুৰৰ অন্ত্যেষ্টিক্ৰিয়া সমাপণ কৰিবলৈ নিয়া বঙালী বামুণজনে বেছি দক্ষিণাৰ বাবে জেওৰ ধৰাত, —“কিহে ঠাকুৰ! তোমাক এজনী বিয়াও কৰাই দিব

লাগিবনেকি?” বুলি কৈ শোকত ত্ৰিয়মান শ্মশানযাত্ৰী-সকলৰ মাজতো হাঁহিৰ ৰোল তুলি দিছিল। ফুকনে পৰৰ দুখো যথাযথভাবে পতিয়াবলৈ জানিছিল। দুখীয়া বা নিঃসহায় লোকক সহায় কৰিবলৈ ফুকনে পিছ নুহুঁকিছিল। বিধৱা বিবাহ সেই দিনত অপ্ৰচলিত হলেও ফুকন তাৰ ঘোৰ সমৰ্থক আছিল। নগাৰঁৰ কোনোবা গোস্বামী পৰিয়ালৰ ছোৱালী এজনী যৌৱনপ্ৰাপ্তা হোৱাত তাইক সমাজৰ পৰা আঁতৰাই থোৱা হয়। ফুকনে সেই ছোৱালীজনীক লিখা-পঢ়া শিকাই উপযুক্ত পঞ্জাবী ব্ৰাহ্মণ এজনৰ লগত বিয়া দিয়ায়। ছোৱালীজনীয়ে এতিয়াও সুখেৰে সংসাৰ কৰি আছে।

ৰঙিয়াল স্বভাৱ, চিদানন্দ,—এই দুটাই ফুকনৰ বিশেষত্ব। খৰালি ব্ৰহ্মপুত্ৰৰ বালিত চিলা উৰুওৱাটো তেওঁৰ এটা চখৰ ভিতৰতে আছিল। শাৰীৰিক শক্তিও আছিল তেওঁৰ যথেষ্ট। বুঢ়া বয়সত ডেকা নেপালী চকিদাৰৰ লগত তেওঁ পাঞ্জা খেলিছিল। নেপালী চকিদাৰে ঘামি জামি পৰাজয় স্বীকাৰ কৰিবলৈ বাধ্য হৈছিল। এয়েই আছিল আমাৰ ফুকন।

ফুকনৰ কৃতিত্ব

অসমৰ কৃতী সন্তান ফুকনৰ কৃতিত্ব তেওঁ যি কামতে হাত দিছিল তাতে ফুটি ওলাইছিল। উড়িয়াৰ সীমা

সম্পৰ্কে যি বিবাদ হৈছিল তাৰ নিৰ্দ্ধাৰণৰ বাবে তেওঁকো নিযুক্ত কৰিছিল আৰু অতি সূখ্যাতিৰে এই কাম সম্পাদন কৰি সকলোৰে ধন্যবাদৰ পাত্ৰ হৈছিল।

ইয়াৰ উপৰিও অসমীয়া মানুহক বহুতো নতুন কথাৰ আৰ্হি ফুকনেহে দেখুৱায়। মাছ পোহা ব্যৱসায়ৰ আদৰ্শ আৰু এইদৰেও যে যথেষ্ট আয় কৰিব পাৰি তাক গুৱাহাটী মিউনিচিপালিটীক দীঘলী পুখুৰীত মাছ পুহি ফুকনেই প্ৰথমে দেখুৱাই দিয়ে। এই পুখুৰীত অকল মাছ মৰা বৰশীৰ 'পাচ'ৰ পৰাই বছৰি ৫০০ টকা আয়ৰ পথ মুকলি হয়। ইমান আয়ৰ ব্যৱসায়টোও আজি অৱহেলাত বন্ধ হৈ গৈছে।

বাগ্মীতাত ফুকন অজেয়; কিন্তু লেখক হিচাবেও কৃতিত্ব কম নহয়। দেশনেতা শ্ৰীযুত বৰদলৈ ডাঙৰীয়াৰ মতে, "ফুকন ডাঙৰীয়া অসমীয়া ভাষাৰো কম কাৰিকৰ নাছিল। ইমান শুৱলা আৰু তাৰ প্ৰকাশক শব্দ এনে স্নন্দৰভাবে ইতিপূৰ্বে কম শিল্পীয়েই ব্যৱহাৰ কৰিছে বুলি মোৰ বিশ্বাস হয়।"

আকৌ শ্ৰীযুত চন্দ্ৰধৰ বৰুৱা সাহিত্যৰত্ন দেৱে ফুকনৰ বাগ্মীতাৰ কথা কওঁতে 'আৱাহন'ত লিখিছে, সিদিনা কমিছনাৰ শ্ৰীযুত হাদি হুচেন চাহাবৰ মুখে শুনিলোঁ তেওঁ গোৱালপাৰাত এছিষ্টেণ্ট কমিছনাৰ হৈ থাকোঁতে এবাৰ

তৰুণ ফুকনে তেওঁৰ আদালতত ওকালতি কৰিবলৈ গৈছিল। ফুকনে তেতিয়া তেওঁৰ অনুমতি লৈ বক্তৃতাৰ প্ৰথম ছোৱা অসমীয়াতে কৈ ললে; তাৰ পিচত ক'লে বোলে, "Since you have been so courteous as to allow me to address you in my own tongue, I will now return your courtesy by addressing you in your own." [যেহেতু আপুনি মোক নিজ মাতৃভাষাত কবলৈ দি সৌহাৰ্দ্য প্ৰকাশ কৰিছে, এতিয়া মই আপোনাৰ মাতৃভাষাত সেই সৌহাৰ্দ্য পৰিশোধ কৰিম।] এই বুলি তেওঁ উৰ্দু ভাষাতে বক্তৃতা দিবলৈ ধৰিলে; আৰু তেতিয়াহেনো এনেহে অনুমান হৈছিল যেন উৰ্দুহে তেওঁৰ মাতৃভাষা।

এইদৰে ফুকনৰ ব্যক্তিত্ব আৰু কৃতিত্বই সকলোকে মুহিব পাৰিছিল।

পৰিচয়—ল'ৰাকাল—শিক্ষা

স্বনামধন্য বুৰঞ্জী-বিখ্যাত ৩ আনন্দৰাম ঢেকীয়াৰ ফুকনৰ বংশতেই বাগ্মীবৰ দেশভক্ত তৰুণৰাম ফুকনৰ জন্ম হয় ইংৰাজী ১৮৭৭ চন, ১৭৯৯ শ'কৰ ৮ মাঘত। তৰুণৰাম ৩ ঢেকীয়াৰ ফুকনৰ আপোন ভতিজাক। তেওঁৰ পিতাকৰ নাম আছিল বলোৰাম ফুকন আৰু মাকৰ নাম

ভাগীৰথী দেৱী। অতীত গোঁৰবত মহীয়ান পৰিয়ালত জন্ম গ্ৰহণ কৰি ফুকনে সেই পৰিয়ালৰ মৰ্য্যাদা অক্ষুণ্ণ ৰাখিব পাৰিছিল, বৰঞ্চ বেছি উজ্জ্বলহে কৰিছিল।

১৮৯২ চনত ফুকনে গুৱাহাটীৰ কলেজিয়েট স্কুলৰ পৰা এণ্ট্ৰেঞ্চ পাছ কৰে আৰু এটি জলপানীও পায়। শিক্ষাত আগ্ৰহ থকা ডেকা তৰুণে অসমত কলেজ নথকা বাবে কলিকতালৈ গৈ প্ৰেচিডেন্সী কলেজত নাম লগায়। দুবছৰৰ মূৰত তেওঁ তাৰ পৰাই এফ-এ পাছ কৰি বি-এ পঢ়িবলৈ লয়; কিন্তু তাত অকৃতকাৰ্য্য হৈ বি-এ পঢ়াৰ আশা একেবাৰে ত্যাগ কৰে।

বিলাত-যাত্ৰী ফুকন

ইচ্ছা থাকিলেই পথ ওলায়। বেৰিষ্টাৰ হবলৈ ফুকনৰ আগ্ৰহ আছিল। সেই আগ্ৰহ ফলবতী কৰিবলৈ তেওঁ এগৰাকী জমিদাৰৰ পৰা কেবাহেজাৰো টকা ধাৰ লৈ ১৯০১ চনত বিলাত-মুৱা জাহাজত বোম্বাইৰ পৰা ৰাওনা হয়। চাৰি বছৰৰ মূৰত সুখ্যাতিৰে বেৰিষ্টাৰী পাছ কৰি আহি ফুকনে প্ৰথমে কলিকতাত ব্যৱসায় আৰম্ভ কৰে। বেৰিষ্টাৰীত ফুকনৰ কৃতকাৰ্য্যতাৰ অকণো আঁৰ নাই।

বিলাত যাত্ৰা সম্পৰ্কে ফুকনে নিজেই কৈছে—

১৯০৯ চনত মোৰ মাতৃ-বিয়োগ ঘটে। আঠজন ভাই-ভনীৰ ভিতৰত ময়েই সৰ্বকনিষ্ঠ আছিলো।

মাতৃ-বিয়োগৰ অসহ্য আবেগত দেশ এৰি বিদেশলৈ যোৱাৰ দৃঢ় সঙ্কল্প কৰিলোঁ। মাতৃ বৰ্ত্তমানে তেনে ভাব মনলৈ অনা নাছিলোঁ আৰু আনিলেও সেই ভাব মাতৃলৈ চাই কাৰ্য্যত পৰিণত কৰিব পৰা নহ'লহেঁতেন। অতি চেনেহৰ সৰ্বজ্যেষ্ঠ, মাতৃভক্ত জীৱনৰাম ফুকনৰ মৃত্যুত মাতৃৰ হিয়া ভাগি গৈছিল। তৃতীয় পুত্ৰ বিপিনৰাম ফুকনৰ মৃত্যুত তেওঁ মৃতকল্প হৈছিল। এনে অৱস্থাত তেওঁক এৰি বিদেশলৈ যোৱা কথা ভাবিবলৈকো বেয়া লাগিছিল। তেখেত স্বৰ্গবাসী হৈ মোক মুক্তি দিলে। কলেজত পঢ়া কালত ঘৰৰপৰা এটা পইচাও নিয়া নাছিলোঁ। বৃত্তিৰ টকাৰেই কোনোমতে চলাইছিলোঁ। বিলাতলৈ যোৱা সঙ্কল্পৰ লগে লগে ঘৰৰপৰা পইচা নলওঁ বুলিও সঙ্কল্প কৰিলোঁ। কিন্তু সহায় কৰে কোনে?

মনত পৰিল জীৱন দাদাৰ বাল্যবন্ধু শ্ৰীযুত ভোলানাথ চৌধুৰীৰ বহুদিন আগতে কোৱা কথা এষালৈ—“মন দি পঢ়া। তোমাক মই বিলাতলৈ পঠিয়াম।”

পাহৰা কথা সোঁৱৰাই দি তেওঁক ভালদৰে ধৰিলোঁ পঠিয়াবৰ কাৰণে। তেওঁ নভবা-নিচিন্তাকৈ ক'লে—“বাৰু হব।” মই সেই কথাকে খামুচি ধৰিলোঁ। উঠোঁতে-

বহোঁতে, খাওঁতে-শোওঁতে সেই একেই কথা। আজি হব, কালি হব, কৰোঁতে ছমাহ গ'ল। পঠিওৱাৰ নামেই নাই। নিকপায় হলোঁ। শেষত এদিন ক'লে—“মোৰ হাতত টকা নাই, সম্প্ৰতি পঠিওৱা অসম্ভৱ।” মই বজাহত হলোঁ। ই কুলো গ'ল, সি কুলো গ'ল! পঢ়াও নহল, যোৱাও নহল।

সঙ্কল্প আৰু দৃঢ় কৰিলোঁ। দুখ-বেজাৰ কাতি কৰি থৈ উপায় চিন্তিবলৈ ধৰিলোঁ। ‘আপুনি হেণ্ডনোট দিয়ক। মই টকা যোগাব কৰোঁ।’ —এই বুলি আকৌ ভালদৰে ধৰিলোঁ। ‘মই উভতি আহিলে ধাৰ শুজিম’ ইত্যাদি আৰু বহুত কথা কলোঁ। মই টকা যোগাব কৰা অসম্ভৱ ভাবিয়েই হওক বা ত্যক্ত-বিবক্তৰ হাত সাৰিবৰ মনেৰেই হওক, তেখেত মোৰ প্ৰস্তাৱত সন্মত হল। সেই দিনাৰ পৰাই আক-তাক টকাৰ কাৰণে ধৰিবলৈ আৰম্ভ কৰিলোঁ। ভালেমান দিন চেষ্টা কৰাৰ পিছত লক্ষীমপুৰৰ ৬ভৱানী প্ৰসাদ চক্ৰৱৰ্তী, ৬দুৰ্গেশ্বৰী চৌধুৰানী জমিদাৰনীৰ দেৱানক লগ ধৰিলোঁ। তেওঁৰ টকা বহুতো আৰু জমিদাৰসকলক স্ততলৈ ধাৰে দিয়ে। বহুতো অনুনয়-বিনয় কৰাত চৌধুৰী ডাঙৰীয়াৰ হেণ্ডনোট লৈ ৩০০০ ধাৰে দিবলৈ সাজু হ'ল। মই হাততে স্বৰ্গ ঢুকি পালোঁ।

‘পৰহস্তগতং ধনম্’। পাওঁতে-মেলোতে আৰু এমাহ গ'ল। অন্তত এদিনাখন ৰাতি এঘাৰ বজাত তেওঁৰ

ঘৰপৰা টকা তিনি হেজাৰ নগদ লৈ হাতীৰে গোৱালপাৰালৈ ‘দুৰ্গা দুৰ্গা’ বুলি যাত্ৰা কৰিলোঁ। দাতাই দিলেও বিধতাই নিদিয়ে। গোৱালপাৰা পালেই এই বচনৰ সত্যতা উপলব্ধি কৰিলোঁ। ধুবুৰীৰ পৰা এখন টেলিগ্ৰাম এই মৰ্মে ডেপুটী কমিছনাৰ জেকশ্বন চাহাবৰ পৰা পালোঁ।

‘টকা সহিত লক্ষীমপুৰলৈ আহাঁ। নহলে গুৰুতৰ বিপদ।’

টেলিগ্ৰাম পাই কি কৰোঁ কি নকৰোঁ লাগিল। স্থধিবলৈ, পৰামৰ্শ কৰিবলৈ কোনো নাই। নিজেই ভাবি-চিন্তি উত্তৰ লিখিলোঁ—‘ওলোটো অসম্ভৱ। অলপতে বিলাতলৈ যাত্ৰা কৰিম।’ তিনি হেজাৰ টকা টিনৰ বাকচত লৈ জিৰোৱাও টান। কোনোমতে জাহাজেৰে ঘৰ পালোঁগৈ। ঘৰ পালেই দাদাৰ বন্ধু বাৰ্ণছ চাহাবৰ হাতত টকাখিনি জমা দিলোঁ আৰু কলোঁ—‘বোম্বাইত পোৰাকৈ টকাখিনি তোমাৰ বেঞ্চাৰৰ তালৈ পঠাই দিবা আৰু মই বিলাতলৈ যোৱাৰ দিহা কৰি দিবা।’ তেওঁ সন্মত হ'ল।

পিচত জানিলো এজন বঙালী মেনেজাৰৰ উচটনিত শ্ৰীযুক্ত ভোলানাথ চৌধুৰীৰ বোৰেকৰ তৰফৰ টকা ঘূৰাই নিয়াৰ চেষ্টা চলিছিল। সৰহ কাল বিলম্ব নকৰি যাত্ৰাৰ দিন ঠিক কৰিলোঁ। দাদাৰ বন্ধু শ্ৰীযুত কালিচৰণ সেন, শ্ৰীযুত মহেন্দ্ৰমোহন লাহিড়ী প্ৰমুখ্যে ভদ্ৰলোক সকলে

মোক নপঠাবলৈ বহুতো যুক্তি-তৰ্কৰ অৱতাৰণা কৰিছিল। দাদাই কেৱলমাত্ৰ উত্তৰত কলে—‘মই টকা দিয়াও নাই, পঠিও নাই। গতিকে হকাবধা কৰা অনুচিত হ’ব।’

কুৰি বছৰ বয়সত অকলেই যাত্ৰা কৰি বোম্বাই পালোঁগৈ। এদিন শনিবাৰে পুৱা, বোধ হয় ১৯ নৱেম্বৰ তাৰিখত গৈয়েই বেঙ্কাৰ কিং কোম্পানীৰ তাত থাকিবলৈ পালোঁ। মেনেজাৰ চাহাবৰ লগত দেখা কৰি কলোঁ—মোক টিকট দিবৰ কথা। চাহাবে টকা পোৱা বুলি কলে আৰু সম্বন্ধেৰে বহিবলৈ কৈ কেতিয়া কোন জাহাজত যাম সুধিলে। কলোঁ—‘মোৰ আজিয়েই যাবৰ মন আৰু যামেই।’

কথা শুনি চাহাবজনে মোৰ মুখৰ পিনে চাই ব’ল। মই একো বুজিব নোৱাৰিলোঁ। অলপ পৰ পিছত কলে—‘তুমি কি কৈছা মই বুজিব পৰা নাই।’ মোৰ ইংৰাজী অশুদ্ধ হৈছিল বুলি ভাবি আকৌ লাহে লাহে কলোঁ। —‘তোমাৰ কথা বুজি পাইছোঁ; কিন্তু আজি নালাগে এমাহৰ ভিতৰত জাহাজত চাই পোৱা নে নোপোৱা সঠিক কৰি কব নোৱাৰোঁ। তুমি জানো এই বিলাক কথা নাজানা?’

মই একো নাজানো বুলি কোৱাত তেওঁ আচৰিত হ’ল। কিছুপৰ ভাবি-চিন্তি আৰু এজনৰ লগত পৰামৰ্শ কৰি কলে—‘তুমি বস্তুবোৰ লৈ জাহাজলৈ যোৱা। যদি

আগেয়ে টিকট কৰা কোনোবা নেযায়, তেন্তে সেই টিকেটেৰে তেওঁৰ চাইত তুমি যাব পাৰিবা। নহলে উভতি আহিব লাগিব আৰু বোম্বাইত থাকা যদি—পালেই টিকট কিনি দিম।’

ঘৰলৈ ঘূৰি যোৱা অসম্ভৱ। যি হয় ইয়াতে হ’ব ইয়াকে ভাবি জাহাজলৈ গলোঁ। মন এনেয়ে বেয়া, তাতে দুশ্চিন্তা। যাত্ৰী অলেখ। ভাৰতবাসী এজনো নাই। কেৱল চাহাব আৰু মেমচাহাব। তেওঁবিলাকৰ আনন্দে নধৰে হিয়া, দেও দি দি ফুৰিছে।

অলপ পৰ পিছতে বেঙ্কাৰৰ মানুহজনে কলে—‘তোমাৰ কপাল বৰ ভাল। তোমাৰ কাৰণে এটা সুন্দৰ খোটালী পাইছোঁ।’

বিদায় গ্ৰহণৰ সময়ত হা-ভুমুনিয়াহৰ শব্দত প্ৰকাণ্ড জাহাজ অধীৰ হৈ উঠিল। মোক সম্ভাষণ দিওঁতা, বিদায় দিওঁতা, এটুপি চকুলো টোকাঁতা কোনো নাই। বিদায় দিবলৈ অহা লোকসকল সকলৰ দৃষ্টিৰে উভতি চাই নামি গৈ সৰু জাহাজত উঠিল। নঙ্গৰ তুলিলে। আমাৰ জাহাজে ধীৰে ধীৰে এৰি সীমাহীন সমুদ্ৰৰ পিনে যাবলৈ ধৰিলে। শত জনে কমাল ঘূৰাই বিদায় ললে আৰু দিলে। মোক শোকে খুন্দামাৰি ধৰিলে। অজানিতভাৱে দুধাৰি চকুলো ওলাই আহিল। মনত পৰিল স্বৰ্গীয়া মাতৃদেৱীলৈ। মনত

পৰিল ঘৰৰ পৰিয়াললৈ। মনত পৰিল আই-মাতৃ অসমলৈ।
মনত পৰিল জন্মভূমি গুৱাহাটীলৈ।”

আইন ব্যৱসায়ী ফুকন

আইন ব্যৱসায়ী হিচাবে ফুকন প্ৰথম শ্ৰেণীৰ আছিল।
ফুকন যি পক্ষত থাকিব সেই পক্ষৰ জয় সুনিশ্চিত।
সেইবাবে সবহীয়া ফিজ দিব পৰা সকলে ফুকনকে নিজ
পক্ষৰ উকীল হিচাবে লবলৈ বিচাৰিছিল। আইনৰ খুঁটি-
নাটিবোৰ খুব ভালকৈ জনা বাবেই তেওঁৰ কৃতকাৰ্য্যতা
সম্ভৱ হৈছিল। অসমৰ বিখ্যাত আউনীআটীয়া মকদ্দমাত
ফুকনে দহ হেজাৰ টকা বানচ পাইছিল। এইদৰে নিজৰ
কৃতিত্ব আৰু যশস্তা দুয়োটাই সমানে বৃদ্ধি পাইছিল। এনে
অৰ্থকৰী ব্যৱসায় এটাৰ প্ৰতি আওকাণ কৰিব পৰাটোও
ত্যাগৰ এটা আদৰ্শ ই বুলিব লাগিব।

সামৰণি

ফুকনৰ পৰলোকৰ বাতৰিটো দেশবাসীৰ পক্ষে
আছিল এটা বৰ নোৱাৰা দুখৰ গধূৰ বোজা। অকল
অসমবাসীয়েই যে ফুকনৰ বিয়োগত ক্ষতিগ্ৰস্ত হব লগা
হৈছিল এনে নহয়, সমগ্ৰ দেশলৈ আছিল ই বিনামেয়ে

বজ্ৰপাত হোৱাৰ নিচিনা। ফুকনৰ মৃত্যুত অসমবাসীলৈ
আৰু তেখেতৰ পৰিয়াললৈ সমবেদনা জনাই দেশৰ
নেতৃবৰ্গৰ পৰা বহুতো চিঠি-পত্ৰ আহিছিল। সেইবোৰেও
প্ৰমাণ কৰে সৰ্বভাৰতীয় ক্ষেত্ৰত ফুকনৰ নাম কিমান
খিনি আছিল। দেশৰ স্বাধীনতাৰ হকে আপ্ৰাণ চেষ্টা
কৰোঁতা এই সৈনিকজন যদি আজি জীয়াই থাকিলহেঁতেন,
তেন্তে স্বাধীন ভাৰত গঢ় দিয়াত নিশ্চয় যোগ্য বৰঙনি
আগ বঢ়ালেহেঁতেন।

দেশভক্ত স্বৰ্গীয় তৰুণৰাম ফুকনৰ জীৱন নিৰূপক ৰেখা

জন্ম ঠাই :—গুৱাহাটী, ভৰলুখুখ।

পিতৃ :—বলোৰাম ফুকন।

মাতৃ :—ভাগিৰথী দেৱী।

জন্ম :—ইংৰাজী ১৮৭৭ ; ১৭৯৯ শঁক, ৮ মাঘ।

শিক্ষা :—কলেজিয়েট স্কুলৰ পৰা ১৮৯২ চনত এণ্ট্ৰেঞ্চ পাছ কৰে। ইয়াৰ দুবছৰৰ মূৰত কলিকতাৰ প্ৰেচিডেন্সী কলেজৰ পৰা এফ-এ পাছ কৰে। বি-এ'ত অকৃতকাৰ্য্য হয়।

বিলাত যাত্ৰা :—১৯০১ চনত বোম্বাইৰ পৰা বিলাতলৈ ৰাওনা হয় বেৰিষ্টাৰী পঢ়িবলৈ।

প্ৰত্যাৱৰ্ত্তন :—স্বখ্যাতিৰে বেৰিষ্টাৰী পাছ কৰি ১৯০৫ চনত স্বদেশলৈ ঘূৰি আহি কলিকতাত ব্যৱসায় আৰম্ভ কৰে।

বিয়া :—১৯১০ চনত ডিব্ৰুগড়ৰ পৰশুৰাম খাউণ্ডৰ কন্যা বিদ্যুৎপ্ৰভাক বিয়া কৰায়।

আইন কলেজৰ অধ্যাপক :—১৯১৩ চনত বহুত বাদ-বিসম্বাদৰ পিছত অস্থায়ী হিচাবে আইন কলেজখন

(আৰ্ল ল কলেজ ; গুৱাহাটী) স্থাপিত হয়।

আৰম্ভতে ফুকন ইয়াৰ অধ্যাপক নিযুক্ত হয়।

অধ্যাপক পদত্যাগ :—১৯২০ চনত গোটেই ভাৰততে অসহ-যোগৰ বহি বিয়পি পৰে। বহুতো কৰ্মচাৰীয়ে চৰকাৰী পদ ত্যাগ কৰে। ফুকনেও তাৰ পিচৰ বছৰৰ জুলাই মাহত আইন কলেজৰ অধ্যাপকৰ গাদী এৰি দিয়ে আৰু অসহযোগ আন্দোলনৰ সহযোগী হয়।

সাংসাৰিক দুৰ্য্যোগ :—১৯২৯ চনৰ পৰাই ফুকন সাংসাৰিক দুৰ্য্যোগত ব্যতিব্যস্ত হৈ পৰে। প্ৰথমতে মৰমৰ জীয়েকৰ ক্ষয় কাহে দেখা দিয়ে। বহুত যত্নতো তেওঁ আৰোগ্য নহল। ইয়াৰ পিছত প্ৰাণসমা প্ৰিয়তমা পত্নী বিদ্যুৎপ্ৰভা আৰু মৰমৰ জোৰাঁয়েক লক্ষ্মীধৰ শৰ্ম্মাৰো একে বেমাৰে দেখা দিয়ে। জীয়েকৰ দৰে এওঁলোকো সৰহ দিন নাবাচিল। অজস্ৰ অৰ্থব্যয় আৰু যৎপৰোনাস্তি চেষ্টা অথলে গ'ল।

কংগ্ৰেছ ত্যাগ :—প্ৰাদেশিক কংগ্ৰেছৰ কৰ্ম্মীসকলৰ লগত মতবৈধ ঘটাত ফুকনে কংগ্ৰেছ ত্যাগ কৰে।

কংগ্ৰেছলৈ প্ৰত্যাৱৰ্ত্তন :—১৯৩৭ চনত কংগ্ৰেছত পুনৰ যোগ দিয়েহি।

মৃত্যু :—১৯৩৯ চনত ২৮ জুলাইৰ দিনা আবেলি গা-ধোৱা ঘৰত পৰি হঠাতে হৃদযন্ত্ৰৰ ক্ৰিয়া বন্ধ হৈ ইহলীলা সম্বৰণ কৰে।

ফুকনৰ লেখাৰ চানেকি

(মোৰ চিকাৰ আৰম্ভ)

মোৰ মাজিউজনা ককাইদেউ স্বৰ্গীয় নবীনৰাম ফুকন বিখ্যাত চিকাৰী আছিল। তেতিয়াৰ দিনত পৰীক্ষা দি উপাধি লোৱাৰ ধাউতি নাছিল আৰু সেইবাবে তেওঁৰ এণ্ট্ৰেঞ্চ দিবলৈ ন'হল। কিন্তু আচল লিখা-পঢ়া হিচাবে, বিশেষতঃ ইংৰাজীত তেওঁ বিশিষ্ট পণ্ডিত আছিল বুলিলে বঢ়াই কোৱা নহয়।

দেউতা ভাল শিকাৰী আছিল; কিন্তু কেৱল চিকাৰতেই মনোনিবেশ কৰা নাছিল। সাহিত্য আৰু সঙ্গীত চৰ্চ্চা, ধৰ্ম্ম, শিক্ষা-বিস্তাৰ, সমাজ-সংস্কাৰ, হাতী-ম'হ ধৰা, শিল্প-বাণিজ্যৰ উন্নতি সাধন ইত্যাদি কাৰ্য্যত ব্যাপৃত আছিল; কিন্তু নবীন দাদাই সৰুৰেপৰা চিকাৰতেই মন দিছিল। তেতিয়া টকাৰ অভাৱ নাই; আন কাম নথকাত সময়ৰ অভাৱো নাছিল; হাতী ২০।২৫টা নিজৰেই আছিল; টকা থাকিলে নিবিচৰাকৈয়ে লগ পোৱা যায়। সৰ্ব্বোপৰি,

কামৰূপৰ সমান চিকাৰৰ ঠাই ভাৰতত নাই বুলি বঢ়াই কব পাৰি। গতিকে অবাধ গতিৰ চিকাৰী হিচাবে নবীন দাদাৰ চিকাৰত খ্যাতি চন্দ্ৰকলাৰ পোহৰৰ দৰে দিনে দিনে বাঢ়ি যাবলৈ ধৰিলে। কোচবিহাৰৰ মহাৰজাকে আদি কৰি খ্যাতনামা চিকাৰীয়েও দাদাৰ লগ লৈছিল। স্থানীয় ইংৰাজ কৰ্ম্মচাৰীসকলৰো চিকাৰ শিক্ষাৰ ভাৰ দাদাৰ ওপৰতেই আছিল। নিজৰ চখ্ আৰু সুবিধাৰ কাৰণে বহুতো কছাৰী, মিকিৰ আদি অনুন্নত সম্প্ৰদায়ৰ লোকক শিক্ষা দি ভাল চিকাৰী কৰি লৈছিল। তেতিয়াৰ দিনত সৰু ডাঙৰ চিকাৰৰ অভাৱ নাছিল। চিকাৰলৈ যোৱাত শই শই হাঁহ মৰা, কুৰি-ডেৰকুৰি পহু মৰা দেখা লোক এতিয়াও বহুতো আছে, মই নিজেও দেখিছো।

চিকাৰৰ ভিতৰতেই দলপুঙা মৰা বৰ টান, বিশেষ বকমৰ শিক্ষা আৰু অভ্যাস নহলে হাতী, বাঘ মৰা চিকাৰীয়েও সেই চৰাই মাৰিব নোৱাৰে; সেই চৰাই দেখা নাযায়; দ'ল আৰু পানী থকা ঠাইত লুকাই থাকে, ওচৰ চাপিলে ঘপ্ কৰে উৰি যায়। আৰু উৰোঁতে অকাই-পকাই উৰে, বন্দুক টোৱাই মানে নেদেখা হয়। তাতো তেওঁৰ বিশেষ সুখ্যাতি আছিল। সাধাৰণ ভাল চিকাৰীয়ে শতকৰা ৩০ৰ পৰা ৫০ লৈকে মাৰে; কিন্তু দাদাই শতকৰা ৫০ৰ পৰা ৭০ লৈকে মাৰা দেখিছো।

আমি স্কুলত পঢ়া দিনত চিকাৰলৈ মন মেলাৰ অলপো সুবিধা বা সুযোগ পোৱা নাছিলো। স্বৰ্গীয় দেবেন্দ্ৰবাম মোৰ ভতিজা, সমনীয়া সহপাঠি আৰু এখন্তেকো নেৰা লগ। এদিন বুদ্ধি আলচি, আন এজন ল'ৰাৰ লগ লৈ, দাদাই ঘৰত নথকাত মনে মনে কাৰোবাৰ এটা বন্দুক যোগাৰ কৰি চৰাই মাৰিবলৈ ওলালো। মই এটা কোক্লোঙ চৰাই মাৰিলোঁ। মোৰ আনন্দৰ সীমা নাই, চেফ্টা কৰিলে ময়ো দাদাৰ দৰে চিকাৰী হব পাৰিম এই ভাব স্পষ্টকৈ অন্তৰত ফুটি ওলাল আৰু এদিন যোৱাৰ সংকল্প কৰি ঘৰলৈ উভতিলো। বাটতে মথুৰা নামেৰে লগুৱা এজনে পালে আৰু ধৰি নিবলৈ পঠিওৱা বুলি কলে। শঙ্কিত চিত্তেৰে উপস্থিত হলো, বিশেষ শোধ-পোচ্ নকৰি, কাণ মলি দি আগলৈ তেনে নকৰিবলৈ কলে। শাস্তি সামান্য হলেও অন্তৰত আঘাত লাগিছিল; তেতিয়াই প্রতিজ্ঞা কৰিলো বন্দুক নুচুওঁ।

সেই প্রতিজ্ঞা বক্ষা কৰিছিলো অন্ততঃ ১৫ বছৰলৈ, দাদাই বিশেষ অনুৰোধ কৰি হাতত বন্দুক তুলি নিদিয়া-লৈকে। সি অৱশ্যে বিলাতৰ পৰা উভতি অহাৰ পিছত।

এইবিলাক নানা কাৰণে চিকাৰ কৰাৰ সুবিধা তেতিয়া নাপালো। বিলাতৰ পৰা ১৯০৫ চনত উলটি অহাৰ পৰাহে কিছু অসুবিধা আঁতৰিল; কিন্তু তেতিয়াও দাদাই

অকলে চিকাৰলৈ যাব নিদিছিল। ভাল চিকাৰীৰ লগত থাকিলে চিকাৰৰ বিষয়ে বহুতো শিকিব পাৰি; কিন্তু নিজে চিকাৰ কৰাৰ সুযোগ নঘটে। মোৰো সেয়েই হ'ল। দাদাৰ লগত ফুৰি চিকাৰ সম্বন্ধে জানিলো বহুতো; কিন্তু ভাল চিকাৰী হোৱাৰ সুযোগ তিমান নহ'ল আৰু যি অলপ চিকাৰৰ গৰ্ব, সি জোৰৰ আগত বস্তিৰ পোহৰৰ দৰে নিপ্ৰভ হৈ ব'ল।

পছ মৰাত বিশেষ উৎসাহ দিলেও বাঘ মৰাত দাদাৰ পৰা বিশেষ উৎসাহ পোৱা নাছিলো। তেওঁ নিজেও সাৱধানী চিকাৰী আছিল, আনকো আৰু বিশেষতঃ মোৰ প্রতি অত্যধিক স্নেহ থকাৰ কাৰণে মোকো অতি সাৱধানে চিকাৰ কৰাৰ ব্যৱস্থা দিছিল। মনত আছে এদিনৰ কথা। নগাঁৱত বৰ বানপানী; দাদা তেতিয়া তাতেই, ময়ো গৈ লগতে কিছুদিন আছোঁ। পছ মৰাৰ অন্ত নাই। কোবায়ৈই মাৰে অলেখ, ইয়ে সিয়ে বাঘ দুটা চাইটা মাৰিছে। বাঘ মৰাৰ ইচ্ছা মোৰ অতি প্ৰবল; কিন্তু তাতোকৈ প্ৰবল দাদাৰ অতি প্ৰিয় লগুৱা শ্ৰীমান দেউকী মাউতৰ। দিন নাই, ৰাতি নাই, কৈ থাকে—চাহাবে বাঘ মাৰিলে, আপুনি বাঘ নামাৰে! চাৰিওপিনে ইমান বাঘ, তেও নাযায়। এদিন ওলাওক।—ইত্যাদি ইত্যাদি।

দিনৰ পিচত দিন যায়; কিন্তু যোৱাৰ উপায়

নোলায়, মোৰ ভাগ্যত বাঘ মৰা নঘটে। এনেতে এদিন শ্ৰীযুত নবীনচন্দ্ৰ হাজৰিকাই সন্ধ্যা সময়ত আমাৰ বাহালৈ আহি কথা প্ৰসঙ্গত মোক কলে, ‘আজি পহু চিকাৰলৈ, যাওঁতে এজনী ভয়ঙ্কৰ বাঘিনী লগ পাইছিলো।’ কিয় নামাৰিলে বুলি সোধাত কলে—‘আও! মূৰ্ত্তি দেখিয়েই চুলিৰ আগে জীৰ গ’ল, কি মাৰিবা! তাৰ উপৰি লগত পোৱালি আছে। কি সাধ্যে জোকাবা।’ মই কলো, ‘আপোনাৰ হাতীটো দিয়ে যদি ময়েই গলোহেঁতেন।’ লাগিলে তেওঁৰ হাতীটো দিয়াত সন্মত হ’ল, কিন্তু এট হাতীৰে সেইজনী বাঘ মৰাৰ চেষ্টা কোনোমতেই উচিত নহয় বুলি কলে। দাদাৰ আগত কোৱাৰ ইচ্ছা প্ৰকাশ কৰিলোঁ। নিকংসাহ নকৰি—‘এটা হাতীৰে যোৱা অসম্ভৱ হব’—হাজৰিকাৰ এই মত সমৰ্থন কৰি আৰু হাতী বিচাৰি দিয় বুলি আশ্বাস দি উদাসীন ভাবে কাছাৰীলৈ ওলাই গ’ল। মনটো বেয়া লাগিল; বাঘৰ কথা শুনিবৰে পৰা দেউকীৰ গাত তৎ নাই। “বৰ দেউতাইতো যাবলৈ হাক দিয়া নাই, যোৱাই ভাল আৰু গলেই পাব। চাহাবে মাৰিব পাৰে আৰু আপুনি নোৱাৰিব, এই কথা মই কোনোমতেই বিশ্বাস কৰিব নোৱাৰো।”

‘বাক, যাচোন হাজৰিকাক হাতীৰ কথা ক’গৈ; দিয়ে যদি হাতী সোনকালে পঠিয়াই দিব ক’বি।’ কোৱা মাত্ৰেই

মি লৰ মাৰিলে আৰু লগতে হাতীটো লৈয়েই আহিল। সেইবেলি বান-পানীৰ প্ৰবল প্ৰভাৱ। দুমাইলমান পানীয়ে পানীয়ে নগলে চিকাৰৰ ঠাই পোৱা টান, কেৱল হাতীৰে যোৱা টান, গাদী ভিজে। দেউকীয়ে নাও এখন আৰু বাইচা নিমিষতে ঠিক কৰিলে।

লৰালৰিকৈ ভাত খাই নাৰত গাদী দি ময়ো নাৰতে উঠি যাত্ৰা কৰিলো। হাতী দুমাইলমান পানীৰেই গ’ল। দাদাক কিন্তু এই বিষয়ে একো জনোৱা নহল! গৈ গৈ এডোখৰ ওখ ঠাই পালো। তাত নাও লগাই দি, গাদী কচি হাতীত উঠি বাঘ চিকাৰ আৰম্ভ কৰিলো। মাউতে লগ পোৱা ঠাইমুখে লাহে লাহে গলো। য’ত ম’হ মাৰিছিল আৰু য’ত হাজৰিকাই লগ পাইছিল, সেই ঠাইত গৈ দেখো ম’হ খোৱা চিন আছে, সৰহ ভাগ খাইছে, অলপ হাড়ছালহে আছে। ঠাই মুকলি কৰিছে; কিন্তু বাঘ তাত নাই।

তাতেই পাম বুলি কৈছিল আৰু ময়ো ভাবিছিলো, কিন্তু নেদেখি মন বেয়া লাগি গ’ল। তথাপি ক্ষীণ আশা বুকুত বান্ধি হাতী আগুৱাবলৈ কলো। কিছু দূৰ গৈ হাবি লৰোৱা গম পালো। অতি সাৱধানে গৈ লৰোৱা ঠাইৰ হাবিৰ ভিতৰেদি এটা জন্তুৰ বঙ্চঙীয়া এডোখৰ দেখিলো।

বুকুৰ ধপ্ধপনিত বাঘ পলোৱা যেন লাগিল। জুমি জুমি চাই একো ঠিক কৰিব নোৱাৰি পলোৱাৰ আশঙ্কাত

মাৰিলো গুলী। গুলী খায়েই সি ধেবমেৰাই বাগৰি পৰিল। আধামৰা বাঘে ধৰিবহি এই ভয়ত। অতি সাৱধানে হাতী চলাই দেখোঁ যে, এটা ডাঙৰ শিঙাল পহু; এটি গুলীত প্ৰাণত্যাগ কৰি পৰি আছে। সাধাৰণতে তেনে এটা পহু পালে ভাল লাগিলহেঁতেন; কিন্তু সেই অৱস্থাত অৰ্থাৎ বাঘ বিচাৰি গৈ পহু মৰাত বেজাৰহে লাগিল। গুলীৰ শব্দত বাঘ নিশ্চয় পলাল এই ভাবিয়েই বিশেষ বেয়া লাগিল। পহু বুলি জনা হলে কেতিয়াও নামাৰিলোহেঁতেন। মন্দ ভাগ্য বুলি ধৰি লৈ য'ৰে পহু তাতেই এৰি পুনৰ নাৰত গাদী তুলি, ময়ো নাৰতে উঠি, হাতী লগে লগে নিবলৈ কৈ আকৌ আগবাঢ়িলো। গৈ আছো, গৈ আছো, গৈ আছো। পোৱা মাইলমান এইদৰে যোৱাৰ পিচত ওচৰৰ এডোখৰ ওখ হাবিত বাঘৰ গোঁজৰনি শুনিলো। ততালিকে গাদী কচাই আকৌ হাতীত উঠিলো। ভালদৰে কাণ পাতিলে কিজানি, ১।২ মাইলমান দূৰৰপৰাই বুকুৰ ধপ্ধপনি শুনা গ'লহেঁতেন, যদিও সেইটো মোৰহে মনৰ ধাৰণা। আৰু কিছুদূৰ যোৱাত হাবি লৰোৱা দেখিলো, লৰোৱালৈ চাই অনুমান কৰিলো বাঘেই বুলি; কাৰণ বাঘ হাবিৰে গলে, হাবি অলপ দীঘলীয়াভাৱে লৰে। যি হওক, অলপ আগবাঢ়োতেই দেখিলো এটা বাঘ লৰ মৰা; কিন্তু অনুমান হ'ল সেইটো পোৱালি,

কাৰণ আকাৰ সৰু। সেইটোৰেই মই মৰা অসম্ভৱ। মনে মনে থাকিলো, গুলী নামাৰিলো। চাওঁতে চাওঁতে আৰু এটা পোৱালি লৰ মাৰিলে; কিন্তু পোৱালিটো মাউতৰো চকুত পৰিল। তাক মই দঢ়াই কৈছিলো, বাঘ দেখিলে মাত নিদিবলৈ; আৰু কৈছিলো—‘যদি আগেয়ে তোৰ চকুত পৰে, গাত খুচি বাঘৰ পিনে আঙুলিয়াই দেখুৱাই দিবি, মুখেৰে একো নকৰি।’ সকলো পাহৰি সি চিঞৰ মৰাৰ ফলত, যি দেখিলো, তাৰ চিত্ৰ আজিও স্পষ্টকৈ মনত আছে। ব্যাঘ্ৰমূৰ্তি কাক বোলে সেইদিনা সেই মুহূৰ্ততেই উপলব্ধি কৰিলো। কাণ দুখন ডিঙিত লগাকৈ সোঁ-সোঁৱাই দাঁত নিকটাই হাও হাও কৰি কাঁড় বেগে খেদি আহি হাতীৰ ওপৰলৈ জাপ মাৰিলে। বন্দুক টোৱাবৰ সময়ো নাই, সুবিধাও নাই, বাঘলৈ চাই মাৰিলো গুলী। বাঘ আহি হাতী নাপালে, হাবি ভাঙি থকালৈ যোৱা দেখিলো। বেগাই হাতী চলাবলৈ কলো। অনুমান হ'ল গুলী লাগিল; কাৰণ নলগা হলে সেই জাপতে হাতীৰ মূৰ নিশ্চয় পালেহেঁতেন। “মাৰ মাৰ” বুলি মাউতক খুচি হাতী বেগাই চলোৱালো।

হঠাৎ ওখৰ পৰা হাতীটো লুপ্ত কৰি পানীত পৰিল। পানী গাদীৰ সমানলৈ আহিল। বাঘিনী উভতি আমাৰ পিনে আহিব ধৰিলে। গুলী খোৱা বাঘে পানীত

ইমান বেগেৰে সাঁতুৰি আহিব পাৰে বুলি মোৰ অনুমানেই নাছিল। নেদেখা মানুহক বুজাই কোৱা আজি অসম্ভৱ। পানী আৰু অলপীয়া হাবি দুফাল কৰি মুখমেলা, দাঁত ওলোৱা প্ৰকাণ্ড মূৰ এটা কাঁড় অহাৰ দৰে অহা দেখিলো। পানী তেজেৰে বাঙলী হৈছে; কিন্তু বেগ কমাই নাই। এটা গুলী মাৰিছোঁ, আনটো গুলী সন্মাবৰ সময় পোৱা নাই। মনৰ ভাব, যদিহে সিওটো মাৰো আৰু উখা-মুখীত কেনেকৈ নালাগে, তেন্তে বাঘ আহি পাব আৰু হাতীত উঠি দুটাৰ এটাক নিশ্চয় বধিব আৰু সম্ভৱতঃ দুয়োৰে প্ৰাণ যাব। ইফালে মাউতৰ চিঞৰ-বাখৰ হাওৰণিতকৈ ছাৰ—‘মাৰ—মাৰ, খালে—খালে!’

বিপদৰ উপৰিও বিপদ। হাতী হ’ল বাওঁহাতে, বাঘ ব’ল সোঁহাতে। মনত পৰিল গ্ৰাহগ্ৰস্ত গজেন্দ্ৰৰ উক্তি—‘জানিলোহো বন্দী হৈলো বিধতাৰ পাশে।’ মাউতৰ আকুল মিনতি উপেক্ষা কৰি, মৃত্যুক উপেক্ষা কৰি বাওঁ হাতে বন্দুক লৈ সোঁহাতে লিপ্ লিপিত আঙুলি দি যমোপমা বাঘিনীৰ আক্ৰমণ প্ৰতীক্ষা কৰি বুলো। অনুমান হয়, সন্তানৰ অনিষ্ট আশঙ্কাত ক্ৰোধান্বিতা ক্ষতৌন্মত্ত ব্যাভ্ৰজননীক আত্মাভিমानी শস্ত্ৰপাণি চিকাৰীৰ মৃত্যু-বাহিনী যুদ্ধৰ কলা চাবৰ কাৰণে গজৰাজ হস্তীয়ে নিশ্চল হৈ বৈ আছে। বন্দুকৰ নলত কামোৰ মাৰি ধৰিবৰ উপক্ৰম

কৰোতেই আঙুলি টানিলো, সশব্দে বন্দুক ছুটিল—মুখৰ ভিতৰেদি গুলী গ’ল। বাঘিনী নিমিষতে পানীত তল গ’ল।

বন্দুকত আকৌ গুলী ভৰাই বাঘ ডুব মাৰা ঠাইলৈ লক্ষ্য কৰি চাই থাকিলো—ওলোৱা মাত্ৰকে মাৰিম। কিন্তু ১০।১৫ মিনিট বাট চোৱাতো নুঠিল যেতিয়া, তেওঁৰ পিনে হৈছে বুলি ধৰি ললো। নাৰৰ মানুহক পানীত নামি বাঘ উলিয়াবলৈ কোৱাত সিহঁত অমান্তি হ’ল। ‘আমাক কাটিলেও নোৰাৰো’ বুলি জবাব দিলে। নিৰুপায় হৈ, নিজেই পানীত নামিলো। পানী ৬।৭ হাতমান দূৰ হব। ডুব মাৰি হাতেৰে ইফালে সিফালে চাওঁতে গাত হাত লাগিল, গা সিঞৰি উঠিল—‘কি জানি কি কৰে’—এই অজান ভয়ে উশাহ চুটি কৰিলে। এৰি থৈ ওপৰলৈ আহিলো, মন ডাঠ কৰি আকৌ ডুব মাৰিলো। নেগুৰ ডাল পাই খপ কৰে ধৰি ওপৰ ওলালো। নাৰৰ মানুহক ধৰিবলৈ কলো। সিহঁতে ধৰো-নধৰোকৈ ধৰি থাকিল; ময়ো নাৰত উঠিলো। একেলগে বল দি কোনোমতে নাৰত তুলিলো। হাবিত ঘিমান সৰু দেখিছিলো তাৰ দুগুণা হব। আনন্দত হিয়া নধৰা হ’ল। তেতিয়া আকৌ মাৰি থোৱা পছৰ কথা মনত পৰিল। গাদী খহাই ঘোৱাৰ উপক্ৰম কৰোঁতেই লগত থকা পোৱালি দুটাই দেখা দিলে। নাৰৰীয়া কেইজনে উৎসাহতে পোৱালি দুটা ধৰাৰ প্ৰস্তাৱ

কৰিলে। মই যদিও ধৰা টান হব বুলি কলো কাৰ্য্যত
হকাবাধা নকৰিলো। হাতীৰে খেদি এককাল মান
পানীলৈ আনিলো। চাৰিজন নাৰুৰীয়াই বেড়ি লৈ ধৰিবলৈ
হাত মেলোঁতেই দাঁত নিকটাই সেহাই মানুহ কামুৰিবলৈ
খেদি গ'ল।

বপুৰী পোৰালিহঁতে ইমান ডাঙৰ মানুহক খেদিব
পৰা হৈছে বুলি ভবা নাছিল। ভয়ত সিহঁতে চিঞৰিবলৈ
ধৰিলে। গুলী মাৰিবলৈকো মানুহৰ গাত লাগে বুলি
আশঙ্কা হয়। হাতীৰ তলেৰে ইফালে সবকি আহিবলৈ
কলো। পেটৰ তলেৰে সাউৎ কৰি পাৰ হওঁতেই এটাক
আচুৰি এবখলা একুৱাই নিলে। বাকী তিনিটা কোনো
প্ৰকাৰে সাৰিল। গুলীয়াই দুয়োটাকে সহজে মৰা হ'ল।
তিনিটা বাঘ, এটা শিঙাল পছ লৈ জিলা পালোহি। নগাওঁ
চহৰ খলক লাগি গ'ল। তিনি ঘণ্টাৰ ভিতৰতেই শেষ কৰি
উভতি আহিলো! মই যে অলপ সময়তে ইমান ডাঙৰ কাম
এটা কৰিলো সেইবাবে বিশেষকৈ মোক উৎসাহিত নকৰি
গুলী মাৰোঁতে মুখত মাৰি দাঁত এপাৰি কিয় নষ্ট কৰিলো
তাৰ বাবেইহে দাদাই ধৰাত হাঁহি উঠিল! মনত পৰিল
এফাঁকি ফকৰা—‘কোনো মৰে হাড়ে হাড়ে, কোনো মৰে
মঙহৰ ভাৰে’। মই যে মৰণত শৰণ লৈ কিদৰে এই মহৎ
কাৰ্য্য সাধিলো, তাৰ উল্লেখ নাই, কিদৰে কৰা উচিত

আছিল, তাৰেহে সমালোচনা। ডাঙৰে সৰুৰ সুখৰ দুখৰ
কথা নুবুজে—ইয়াকে সাব্যস্ত কৰি পছ-বাঘ কটা চিন্তাত
মন দিলো। এইদৰে লাহে লাহে আমিও দাদাৰ পদানুসৰণ
কৰি চলিবৰ চেষ্টাত থাকিলো।

চিকাৰ কৰোঁতে কৰোঁতে ৬০ পাৰ হয়; কিন্তু
এতিয়াও কৰি-বাক্যৰ সাৰ্থকতা মানো—

“যুগয়ামিদৃক বিনোদঃ কুতঃ।”

আজিও যুগয়া আনন্দৰে অসীম আধাৰ।*

—ঃ সমাপ্ত :—

(* প্ৰবন্ধটি এই কিতাপৰ লগত প্ৰকাশ কৰিবলৈ দিয়া বাবে শ্ৰীযুত
বলেন্দ্ৰৰাম ফুকনৰ শলাগ লৈছো—লেখক।)